

Willy De Clercq: Een Belgisch politicus van Europees formaat

Prof. dr. Walter Prevenier

Weinig Belgische politici, Camille Huysmans niet te na gesproken, hebben het gepresteerd even lang en onverwoestbaar op het politieke forum aanwezig te zijn als Willy De Clercq. Nog minder politici zijn erin geslaagd, om, zoals hij, vijftig jaar lang met elegantie en verve in de meest prestigieuze posities te functioneren, zonder dat het gemor van afgunstige partijgenoten de positieve waardering van de kiezers oversteeg. Nagenoeg geen politieke confrater van zijn generatie kan, zoals hij, het onwaarschijnlijk kosmopolitische palmares voorleggen van vijf Belgische ministerschappen, een Europees Commissariaat voor Buitenlandse Betrekkingen, het voorzitterschap van internationale instituten zoals het Interimcomité van het Internationaal Muntfonds, de leiding van de Vlaamse liberale partij en van de Europese liberale partij (de ELD/ELDR), evenals het decennialang (van 1958 tot nu) lidmaatschap van het Belgisch en/of het Europees Parlement¹. En dan te bedenken dat dit internationaal avontuur begonnen is met een bescheiden stage bij de Verenigde Naties in New York. Een kosmopolitisch ‘nomen’ dat achteraf toch een ‘omen’ is gebleken. De functie van Belgisch premier is zowat de enige rol die hij dolgraag had willen uitoefenen en die hij, door het speelse lot dat hem overigens zo gunstig gezind was, nooit heeft gekregen. Hij werd trouwens wel, en met groot talent, Europees minister van buitenlandse zaken, zodat dit kleine Belgisch ‘tekort’ niets afdoet aan de luister van een feestelijk internationaal succesverhaal.

Familiale achtergronden, persoonlijke ambities en talenten

Niets is een beter paspoort voor een succesvolle loopbaan dan een hoge dosis klassieke en emotionele intelligentie. Willy De Clercq demonstreerde beide kwaliteiten, naar ik aanneem, reeds heel vroeg na zijn geboorte op 8 juli 1927. In het boek van Godfried Bomans over de fictieve minister Pieter Bas voorspelde een oom, terwijl Pieter nog in de wieg lag, dat er uit dat verstandig kind beslist later een minister zou groeien, een voorspelling die Pieter Bas slechts ter ore kwam toen hij al minister was, “hetgeen de betrouwbaarheid aanzienlijk vermindert”². Ongetwijfeld liep er in de familie van Willy De Clercq ook een dergelijke oom of tante rond. Bij het aantreden van de regering Vanden Boeynants - De Clercq in 1966 taxeerde Jos de Man hem overigens als een politicus die “met de portefeuille geboren” is³.

De vroege signalen van intellectuele ambitie lijken bij de jonge twintiger eerder in een andere

richting dan de partijpolitiek te wijzen. Zijn blijkbaar ongebreidelde honger naar kennis verwees veeleer naar een wetenschappelijke carrière. Op amper zes jaar tijd, van 1945 tot 1951, behaalde hij drie diploma's, een van doctor in de rechten (met grote onderscheiding), een van licentiaat in het notariaat, beide aan de Rijksuniversiteit Gent, en bovenop nog een Masters Degree in de Social Sciences aan de Maxwell School for Citizenship and Public Affairs van de University of Syracuse (in de staat New York). Dat laatste was mogelijk dankzij een Fullbright Travel Grant. Het kan best ook honger naar een internationale carrière geweest zijn, want in de zomer van 1952 deed De Clercq een stage op het secretariaat van de Verenigde Naties in New York. Het leek er dus op dat hij als jonge 'graduate' twee opties overwoog: een universitaire carrière of een loopbaan als ambassadeur van België⁴. Beide dromen werden trouwens enigszins realiteit. Willy De Clercq was gedurende lange jaren parttime docent aan de Rijksuniversiteit Gent (in de faculteiten van de Rechtsgeleerdheid en van de Landbouwwetenschappen) en aan de Vrije Universiteit Brussel. Anderzijds stond zijn voorzitterschap van het IMF en andere instellingen wel heel dicht bij de job van een diplomaat.

Maar toch zijn deze twee carrièresporen, waarvoor hij nochtans alle troeven bezat, nooit de kern van zijn bestaan geweest. Politicus worden, met een reële impact op de besluitvorming, met een rol die niet beperkt zou blijven tot de grenzen van het kleine België, dat was de ware droom. Nu we terugblikken, met de kennis van de afloop, is het, zoals in het verhaal van Pieter Bas, een koud kunstje om vroege symptomen te ontdekken van dat politieke virus. Verder in deze biografie komen enkele 'vroege acties' van De Clercq aan de orde, die vrij overtuigend in die richting wijzen. Interessanter voor een 'ideologische' verklaring is het om in zijn publicaties uit de aanlooptijd (1949 - 1958) uitspraken en stellingnames te puren, die toen nog niet zo opvielen en die toen ook slechts beperkt impact hadden, maar die in het perspectief van de latere politieke loopbaan significant zijn. Ze zijn ook onthullend als verklikkers, want ze ontstonden op min of meer 'onbewaakte ogenblikken', toen deze ideeën nog volkomen spontaan opborrelden uit een 'echt' ideologisch substraat en ze nog niet gedetermineerd waren door tactische zwijgplicht of omzwachteld door hogere politieke belangen⁵. Vaak zijn het nog losse flarden, en toch zijn het vroege bouwsteentjes van latere gedegen beleidsnota's en doorwrochte rapporten.

Reeds in die allervroegste bijdragen legt De Clercq nadruk op thema's die later zijn geliefkoosde sectoren zullen blijken te zijn. Er is eerst en vooral de sociale dimensie van het liberalisme⁶. In 1951 looft hij de VS-politici als verlichte geesten, omdat ze inzien dat "armoede en ellende de natuurlijke bondgenoten van het communisme zijn"⁷. In zijn verslag over het congres van de Wereldfederatie der Liberale en Radicale Jeugd te Oxford op 27-30 juli 1953 toont hij warme sympathie voor het aandringen van vele interveniënten om "niet enkel de vrede te verzekeren, maar ook om de armoede in de wereld te bestrijden, de onrechtvaardigheid te bekampen, de rechten van de mens te doen eerbiedigen, de levensstandaard der volkeren op te voeren"⁸. Heel vroeg reeds blijkt De Clercqs nadrukkelijke sympathie voor een actieve rol van de liberale vakbond. In november 1955 is hij oprecht gelukkig dat ook deze bond eindelijk heeft kunnen deelnemen aan de syndicale onderhandelingen en stelt hij dat de invloed van de ACLVB om "tot een bevredigende synthese van de billijke sociale betrachtingen van onze arbeiders, en van de essentiële noodwendigheden van onze nationale economie te komen, doorslaggevend is geweest". In dezelfde toespraak, in 1955 (!), heeft hij het ook reeds over de "verdere ontvoogding van de vrouw"⁹. De inspiratiebron voor De Clercq is het sociaal-liberalisme van Lord Beveridge, die hij expliciet citeert in 1950¹⁰. Een tweede inspiratiebron zijn de 'Grote Teksten over Mensenrechten', waarvan de Universele Verklaring door

de Verenigde Naties uit december 1948 de laatste in de rij was. Deze verklaring inspireert hem om, in een studie uit 1955, hard van leer te trekken tegen de rassenspolitiek in Zuid-Afrika¹¹.

Een tweede thema is onderwijs. Reeds in 1949, in het perspectief van de nieuwe schoolstrijd die zich aftekent, poneert De Clercq: “de plicht van alle verdedigers van het officieel onderwijs, waartoe alle liberalen moeten behoren, is blok te vormen, telkens wanneer de schoolkwestie ter sprake komt”¹². Niet voor niets noemde deze alumnus van 'de Gentse Ottogracht', kweekschool van vrijzinnige Gentenaars, zichzelf graag een 'atheneumkind'.

Een derde 'liefdesrelatie' is uiteraard 'Europa'¹³. Als student pleegt hij in 1950 reeds een bijdrage over 'Europese Eenheid'. Hij snijdt daarin, merkwaardig vroeg, een probleem aan dat zich later bij herhaling in alle scherpte zal stellen: “het vertrekpunt dient een samenwerking op economisch gebied te zijn”, en “de deelneming van iedere staat moet ondergeschikt worden gemaakt aan de aanvaarding van de grondslagen van het Charter van de Rechten van de Mens”¹⁴. Turkije had blijkbaar meer dan vijftig jaar nodig om dit vroege signaal te begrijpen. Voor De Clercq's vroege opvattingen over Europa werkte zijn verblijf in de VS inspirerend. In artikels in *De Vlaamse Gids* van 1951 en 1952 juxtaposeert hij, als twee afkeurenswaardige demonen, enerzijds de neutralistische stromingen in West-Europa en anderzijds de isolationistische attitudes in de VS¹⁵. In 1953 ontvouwt hij een coherent project voor Europese eenmaking¹⁶. In 1954 debiteert hij de toen originele these dat het traditionele Europese kapitalisme (ten bate van een kleine minderheid) beter omgebogen kan worden naar het Amerikaanse kapitalistisch model, dat veel meer open staat voor “het welzijn van de massa”¹⁷. In 1956 bepleit hij de oprichting van een gemeenschappelijke markt in Europa en samenwerking voor energie en vervoer, maar, heel opmerkenswaardig, “hulp aan minder ontwikkelde gebieden in West-Europa” (Spanje, Zuid-Italië, Griekenland), en vooral “samenwerking tussen de koloniale mogendheden van West-Europa met het oog op de ontwikkeling van Afrika, in het belang der Afrikanen, zowel als der Europeanen”¹⁸.

Reeds heel vroeg, in 1951, pleegde Willy De Clercq een artikel over 'het liberalisme', dat getuigt van een grote rijpheid voor een jongeman van 24. In deze analyse beschouwt hij realisme en progressisme als de twee fundamentele karaktertrekken van het liberaal humanisme en ontwikkelt hij de gedachte dat liberalisme nooit dogmatisch is, zoals de andere ideologieën die “zich voordoen als definitieve verklaringen, en vervat zijn in onveranderlijke bijbels”. Enkel liberalisme heeft oog voor de “steeds in beweging zijnde, veranderlijke en ingewikkelde werkelijkheid”¹⁹. Deze idee van “verandering als politieke deugd” is voor De Clercq gevoelsmatig een tweede natuur geworden²⁰. Ze werd wel intellectueel getemperd door een behoudende reflex, namelijk het stoer vasthouden aan humanistische tradities.

Wat drijft een jonge jurist van 25 om de gevaarlijke keuze van een politieke loopbaan te maken? Heeft hij wel voldoende de risicofactor ingeschat, namelijk dat het politieke spoor het onzeker bestaan van een 'verkozene des volks' impliceert? Was het een 'blind date' met de politieke microbe? Wist hij toen wel dat dit een permanente politieke overlevingsstrijd van vijftig jaar zou worden? Was het de grenzeloze ambitie van een 'jonge tijger', die ten minste op 'een' terrein de nummer één wou wezen? Was het intuïtie die hem influisterde dat na de Tweede Wereldoorlog het succes van een politicus door totaal nieuwe variabelen zou worden bepaald? Was de kortstondige flirt met de Amerikaanse universitaire sociologie²¹, misschien meer nog dan de Gentse juristenopleiding, een les in sociale praxis geweest, en had ze hem geleerd hoe kneedbaar een

samenleving wel kan zijn voor besluitvormers met verbeelding en met ‘verleiderstalent’? Dat laatste lijkt me de cruciale factor in zowel de vroege fase als in het permanente charisma van een ‘onverslijtbaar’ politicus als De Clercq. Voor een universitaire of een diplomatieke loopbaan had een goed ontwikkeld IQ allicht volstaan, maar voor vijftig jaar electorale attractiviteit was meer nodig. Meer bepaald een hoge ‘emotional intelligence’ (EQ), een notie die pas met Daniel Golemans boek uit 1995 gemeengoed is geworden, en waarvan de definitie (de bekwaamheid om de eigen emoties en die van anderen te analyseren en onder controle te houden, en de kunst om die informatie te hanteren om iemands denken en acties te dirigeren) in 1990 was gecreëerd door P. Salovey en J. D. Mayer²². Aan de Syracuse University in 1951 kan De Clercq er dus nog niet over gehoord hebben, hooguit over de these uit 1920 van E. L. Thorndike over ‘social intelligence’, die de ‘emotional intelligence’-gedachte voorafspiegelt²³. De Clercq had de sociologische theorie van het einde der twintigste eeuw niet nodig om ze in het midden van die eeuw reeds in de praktijk te brengen. Dit is geen boutade.

In de jaren 1950 zat de oude politieke cultuur in België, zeker bij de liberalen, nog stevig in het zadel, met afstandelijke heren van stand die, op een enkele uitzondering na, zich niet onledig hielden met het toespreken van volkse massa’s en het verlenen van sociaal dienstbetoon. De Clercq brak toen al radicaal met deze traditie, zoals hij in de jaren 1960 ook een der eersten was om het nieuwe medium televisie doeltreffend te bespelen. Marshall Mc Luhan moge dan wel beweren dat “the medium is the message”, het is niet om het even met welke inhoud en met welke stijl je het medium bespeelt. Richard Nixon deed het fout, J.F. Kennedy²⁴ en Ronald Reagan²⁵ deden het uitstekend. Die laatste kon zijn publiek ertoe bewegen hem te volgen in bepaalde richtingen, ook indien dat een opoffering inhield²⁶. Willy De Clercq deed dat laatste met eenzelfde lef en overtuigingskracht, zonder veel toegevingen. Hij was ook een der eersten die in zijn Oost-Vlaams kiesgebied gepersonaliseerde spreekuren organiseerde en verkiezingskaravanen liet rondrijden die in niets onderdeden voor die van Amerikaanse presidentskandidaten²⁷ of die van Franse rondekaravanen²⁸. Hij voerde in ons land de techniek in van het ‘handenschudden’ op ontelbare koffietafels en marktpleinen, als ultieme vormgeving van persoonlijk contact met de kiezer²⁹. In 1968 lanceerde hij een driemaandelijks tijdschrift, *Contact ’68*, “een instrument, dat mij moet toelaten de polsslag van het arrondissement Gent-Eeklo nog beter te doen aanvoelen”³⁰. Daarbovenop waren er de toen beroemde ‘zitdagen’, die doorgingen in ‘blauwe’ cafés (ik heb hem ooit nog bezig gezien in het liberaal huis Gaumont in Zelzate). Ze bezorgden hem een permanente confrontatie met het leven van de gewone burger en ze waren een realiteitstest voor de abstracte politiek die hij in Brussel noodgedwongen bedreef. In 1971 schatte hijzelf het aantal persoonlijke zaken die hij te behartigen kreeg op 1.500 per jaar³¹.

Zijn vader, Frans De Clercq (1903-1966), was een textielhandelaar die in Astene bij Deinze een bedrijf in recycleerbaar textiel exploiteerde. Ook zijn moeder kwam uit een West-Vlaams commercieel milieu. Deze dubbele familiale context heeft bij hun enige zoon Willy niet geleid tot een zakencarrière, wat nochtans een perfect denkbare optie was. Maar het milieu is niet zonder betekenis voor wat wel gebeurde. Vader De Clercq was dan wel niet politiek actief, de familie was donkerblauw liberaal en bovenal, ze stond sociologisch dicht bij de Franstalige bourgeoisie in Vlaanderen. Thuis werd er in Willy’s jeugd West-Vlaams en Frans gesproken³². In zijn studententijd was De Clercq een tijdlang correspondent van de Franstalige Gentse krant *La Flandre Libérale*. Dat was in het kantelend tijdsgewricht na de Tweede Wereldoorlog nog steeds een voordeel, maar het had evenzeer een flinke handicap kunnen zijn voor een politieke carrière. In het

Gentse liberale studentenmilieu werd precies in die jaren 1945-1960 de rol van Vlaamsgezinde liberalen toonaangevend. Via kanalen zoals het Liberaal Vlaams Studenten Verbond (LVSF) en zijn blad *Neohumanisme*, met mensen als Piet van Brabant, Leon De Meyer en Adri Verhulst, en met niet onbelangrijke beschermheren op de achtergrond zoals Albert Maertens en de latere Gentse stadssecretaris Jacques Verhé, overstemden ze, althans aan de universiteit, steeds meer en voorgoed het franskiljons blauw. Willy De Clercq zag kansen en risico's goed liggen, was vertrouwd met het Franstalig liberaal wereldje, maar wist ook het vertrouwen te winnen van Verhé. Dat leverde hem een aanbeveling op bij de LVSF-mensen, zodat hij er in 1949-1950 vice-voorzitter werd en het jaar daarop tot voorzitter werd verkozen, al kon hij door zijn Amerikaans verblijf de functie niet echt opnemen³³. En het is de kennismaking met het LVSF die hem het virus van de politiek bezorgde, want als beginnend student was hij meer door sport, in het bijzonder door basketbal, geboeid³⁴.

Rond 1950, toen de carrière van Willy De Clercq aanving, werd het duidelijk dat de klassieke 'charme discret' van de even klassieke Franssprekende 'bourgeoisie' in Vlaanderen geen lange toekomst meer beschoren was. Maar het was nu eenmaal zijn biotoop. Het kwam er dus op aan het potentieel nadeel van zijn familiale herkomst om te buigen tot een potentieel voordeel. De Clercq heeft toen, zoals in latere situaties, de kunst van de delicate evenwichten met zwier beoefend. Enerzijds was hij als student actief in het LVSF, anderzijds bleef hij voeling houden met Franstaligen in Gent en in den lande. Een anekdote uit 1950 moge dit illustreren. Op 7 april trok Willy De Clercq, samen met Leon De Meyer, voorzitter van het LVSF, en Adri Verhulst, hoofdredacteur van *Neohumanisme*, als de drie vertegenwoordigers van het LVSF naar het liberaal partijcongres in Brussel. Dit congres zou beslissen over een eventuele liberale regeringsdeelname en over de houding van de liberale partij in de Koningskwastie, die toen op haar hoogtepunt was. Alle drie waren ze anti-leopoldist, maar de afspraak was dat zij niet zouden tussenkomen, omdat er in het LVSF ook een pro-Leopoldstrekking was en omdat prominente Vlaamse liberalen zoals oud-minister Julius Hoste en Victor Sabbe, voorzitter van het LVV, hen nadrukkelijk gevraagd hadden het zwijgen te bewaren. Totaal onverwacht gaf congresvoorzitter Auguste Buisseret plots het woord aan Willy De Clercq als 'représentant des étudiants libéraux flamands'. Willy De Clercq rende naar het podium, nog voor zijn twee Gentse kompanen hem dat konden beletten. En nog meer onverwacht voor hen vertolkte hij op die tribune een anti-leopoldistisch standpunt, geheel tot vreugde echter van de Brusselse en Waalse liberalen. Adri Verhulst interpreteerde dit incident als een poging van Willy De Clercq om in het gevele te komen van de partijbonzen, en noteerde dat die houding De Clercq geen windeieren heeft gelegd, en dat ze zelfs zijn snelle klim tot minister (in 1960 reeds) helpt verklaren³⁵.

De anekdote is, naar mijn oordeel, significant, niet zozeer als een staal van de trefzekere intuïtie van de betrokkene, wat het stellig ook wel was, maar vooral als symptoom van De Clercqs accurate sociologische inschatting van het toenmalig politiek klimaat, een talent dat de sleutel is van zijn attitude op cruciale momenten van de Belgische politieke geschiedenis. Een politicus is nochtans niet enkel een bundeling van talenten, maar tevens een kind van zijn tijd en van zijn milieu. Succes en credibiliteit bouwt hij op door voldoende conformiteit te vertonen met het oorspronkelijke sociale herkomstkader, want daar liggen nuttige connecties voor een geslaagde take-off. Blijvend succes impliceert echter dat hij kritisch staat tegenover dat traditionele kader en oog heeft voor mutaties in de rest van de samenleving. Concreet betekende dat voor De Clercq dat hij snel beseftte dat hij een brugfiguur kon zijn van oud naar nieuw, een geleider voor de evolutie in het politiek bestel van een elitair naar een volks liberalisme, en in een volgende fase van het

‘Belgique de papa’ naar een nieuwe staat met autonomie voor de cultuurgemeenschappen en gewesten. Nog concreter, dat hij eerst het vertrouwen diende te behouden van het spraakmakende politiek establishment in de oude liberale partij, om vervolgens het denkpatroon van die groep te kunnen ombuigen. Zo werd hij op diverse momenten spreekbuis van de sensibiliteiten van de ‘oude politiek’ van zijn Gentse Franstalige achterban, en tegelijkertijd, tegenover diezelfde achterban, een kompas en een informatiebron voor de nieuwe trends.

De snelle klim van een jonge tijger (1952-1961)

De steile klim van Willy De Clercq moet voor de betrokkene een benevelend avontuur geweest zijn. Na zijn studieperiode in Syracuse (VS) startte hij in 1951, voor een korte tijd, met een advocatenpraktijk in Gent, onder leiding van de befaamde advocaat meester Victor Vermast, die hem de - ook in zijn politieke loopbaan nuttige - zin voor scherpe analyse bijbracht. Begaafd met de kunst van het overtuigend woord werd De Clercq eventjes een befaamd assisenpleiter. Hij onderbrak deze activiteit spoedig voor een stage bij de VN medio 1952. Na zijn terugkeer uit New York stelde hij zich, eind 1952, kandidaat voor de verkiezingen voor de Gentse gemeenteraad. Dit was mogelijk gemaakt door zijn goede contacten met Karel De Wette, de Vlaamsgezinde voorzitter van de liberale wijkkring ‘Help U Zelve’. Het opzet slaagde zodat hij in januari 1953 al kon gaan zetelen, maar al even snel, in oktober 1953, ontslag moest nemen om zijn legerdienst te gaan vervullen. Na deze gedwongen onderbreking werd hij pas in 1971 opnieuw gemeenteraadslid en bleef dat tot in 1979, wanneer hij ontslag nam wegens zijn verkiezing tot Europees Parlementslid. Hij huwde inmiddels met Fernande Fazzi, een medestudente en eveneens juriste, die ook politiek actief was, als secretaris van de Socialistische Studenten. Het was de start van een nu al vijftig jaar durende relatie, precies even lang als het huwelijk met de politiek, een relatie die overigens veel verder reikt dan het echtelijke luik. Ze waren al die tijd namelijk ook partners in een befaamd advocatenkantoor, dat door de drukke politieke activiteiten van de echtgenoot vaak geheel op de sterke vrouwelijke schouders rustte. Ondanks die drukke professionele bezigheden als advocaat bij het Hof van Beroep te Gent vond mevrouw De Clercq-Fazzi gelegenheid om haar echtgenoot te vergezellen op talloze politieke meetings en sociale events, waar hij geacht werd te verschijnen. Bovendien speelde ze een niet onbelangrijke politieke rol, zij het in schaduwwijke coulissen.

De beginfase van dit politieke verhaal bezit alle kenmerken van een welhaast klassiek scenario. Willy De Clercq klom inderdaad op in de liberale partijstructuren via de traditionele weg van een bestuursfunctie in de Liberale Jeugd. Reeds in 1951 spande hij zich in om de slapende afdeling van de Liberale Jeugd in het Gentse opnieuw dynamisch te maken. Van jongerenvoorzitter van de afdeling Gent en daarna van het arrondissement Gent-Eeklo, stootte hij door naar het Nationaal Verbond der Liberale Jeugd van België, waar hij in november 1957 Frans Grootjans als voorzitter opvolgde³⁶. Van meet af aan heeft Willy De Clercq nadrukkelijk kleur verleend aan zijn rol als jongerenvoorzitter. Op 5 december 1957 gaf hij in die functie een Vrije Politieke Tribune voor de toenmalige radio (NIR), waarin hij pleitte voor de afschaffing van de militaire dienstplicht en voor de oprichting van een beroepsleger, en waarin hij stelde dat “het liberalisme een vredesboodschap is, een humanistische levensopvatting, een methode die naar welvaart en sociale gerechtigheid leidt”³⁷. In 1957 promoveerde hij tevens tot adjunct-secretaris-generaal van de nationale liberale partij, toen nog sterk gedomineerd door de Franstalige liberalen, en voorgezeten door de Luikenaar Maurice Destenay (1954-1958) en de Franstalige Brusselaar Roger Motz (1958-1961)³⁸.

1957 is achteraf gezien een cruciaal kenteringsmoment in zijn politiek avontuur. Want, met de hem eigen realiteitszin en intuïtie werd Willy De Clercq in datzelfde jaar lid van het hoofdbestuur van het Liberaal Vlaams Verbond (LVV). Deze stap wijst, bij iemand die niet bepaald uit een Vlaamsgezind nest stamde en die niet van kindsbeen af lid was van het Willemsfonds, op een onbetwistbaar aanvoelen voor wat komen zou. Het was koorddansen: zijn patron aan de balie, Victor Vermast, behoorde tot het Franstalige milieu en Karel De Wette van 'Help U Zelve', die hem steunde voor zijn eerste mandaat in de Gentse politiek, was een flamingant. Maar het is stellig zo dat Willy De Clercq in de jaren 1950 mentaal eerder aanleunde bij de unitaristische visie op de Belgische staat zoals die beleden werd door Vanaudenhove. Het is bij hem een viscerale overtuiging die hij op een 'onschuldig' moment, in 1950, glashelder vertolkte: "stemmen voor de Liberale Partij betekent: stemmen voor de eenheid en de redding van België"³⁹. We kunnen zijn attitude in de jaren 1950 beschouwen als een originele variatie op de weg die Frans Grootjans bewandelde. Grootjans stelde in het LVV in 1961 kordaat: "het liberalisme in Vlaanderen zal Vlaams zijn of niet zijn". Het water tussen Grootjans en De Clercq was dus nog heel diep in de jaren 1950, niet zozeer wat de ideologische fundamenten betreft, wel zeker wat de tactiek betreft. Het feit dat Willy De Clercq met zachte hand de oude Franstalige liberale kaste in Vlaanderen trachtte te overhalen zich thuis te voelen in een Vlaamse PVV, maakte het mogelijk dat *De Standaard* hem nog in februari 1962 op perfide wijze franskiljonse sympathieën en overtuigingen kon toeschrijven⁴⁰. De Clercq had niet veel moeite om dat te ontzenuwen, maar het voorval tekent het delicate karakter van zijn vervlaamsingsoperatie. Misschien waren deze persaanvallen wel geïnspireerd door CVP-premier Theo Lefèvre, die in hetzelfde kiesarrondissement Gent-Eeklo kandidaat was. Toen De Clercq in 1962, bij zijn aanvallen op de fiscale politiek van de regering Lefèvre-Spaak, in het Parlement nu en dan overschakelde naar een betoog in het Frans, sneerde Lefèvre: "als hij moe wordt in het Nederlands, gaat hij voort in het Frans"⁴¹. Het was een onheuse insinuatie, want precies Willy De Clercq was verantwoordelijk voor de fluwelen revolutie in Vlaamse richting binnen de Gentse liberale partij. In 1954 bemiddelde hij voor de aanstelling van René Delmulle als secretaris, tegen een Franstalige kandidaat in, en in 1968 beëindigde hij definitief dit proces toen Leon De Meyer (de latere rector van de Gentse universiteit) voorzitter werd van de Gentse liberale associatie⁴².

Niets is onschuldig of toevallig in dit verhaal. Reeds in 1953 schreef De Clercq een column over "geloof en politiek", gecharmeerd als hij was, tijdens zijn Amerikaans verblijf, door de vaststelling hoe probleemloos politiek en geloof in de VS ontkoppeld waren⁴³. In 1957 noteert hij dat in de katholieke en socialistische partijen heel wat liberaaldenkenden zitten⁴⁴. In 1961 acht hij het, als overtuigd vrijzinnige, opportuun dat de liberale partij eraan zou denken "het antiklerikalisme prijs te geven"⁴⁵. Geen wonder dus dat hij zich reeds als jongerenvoorzitter liet opmerken als fervent aanhanger van de vernieuwings- en verruimingsideeën voor de gescleroseerde liberale partij, zoals die geformuleerd werden door Roger Motz en gerealiseerd werden door Omer Vanaudenhove, van 1955 tot 1961 dynamisch minister van Openbare Werken en daarna voorzitter van de liberale partij. Deze ideologische empathie maar ook het organisatorisch en diplomatiek talent van de jonge De Clercq brachten beide partijleiders bij herhaling ertoe deze 'jonge Turk', die reeds in 1954 de term 'neo-liberalisme' in de mond nam, in hun tactische scenario's in te schakelen⁴⁶. In mei 1960, één jaar voor de PVV werd opgericht, pleitte De Clercq voor een "centrumbeweging, waarin de Liberale Partij de hoeksteen zou zijn"⁴⁷. Medio 1958 kreeg hij, als nationaal adjunct-secretaris van de partij (maar nog net geen lid van het parlement), van de partijleiding een nu ietwat vergeten maar delicate opdracht waarin hij zijn later zo geroemde emo-intelligentie voluit kon demonstreren. Op 1

juli 1958 gaven twee liberale senatoren, Adolphe van Glabbeke en Hilaire Lahaye, in tegenstelling tot de rest van de liberale partij, hun ja-stem om de homogene CVP-minderheidsregering van Gaston Eyskens in het zadel te helpen. De partijleiding zat verveeld met dit 'eigenaardig' gedrag, maar durfde toch geen sanctie te treffen. Alvorens wat ook te doen, kreeg Willy De Clercq van de partij de opdracht discreet na te gaan hoe de kiezers reageerden op het stemgedrag van beide senatoren en hij ontdekte dat dit heel positief was. In zijn geheim verslag hierover formuleerde De Clercq de aanbeveling dat de partij tegenover het katholiek onderwijs een soepeler houding zou aannemen dan dit onder de vorige paarse en vrijzinnige regering het geval was geweest. Voor die regering was de onderwijspolitiek immers het koninginnenstuk geweest. Het rapport De Clercq heeft ongetwijfeld de weg geëffend voor het Schoolpact dat kort erna, op 6 november 1958, werd ondertekend door de drie nationale partijen. Het rapport was ook de aanloop naar de openstelling van de liberale partij voor christelijke kiezers⁴⁸.

We stelden het reeds: niets is onschuldig. In de jaren 1950-1953 schreef Willy De Clercq nagenoeg exclusief over internationale thema's. In maart 1953 begint hij plots, op verzoek van de redactie van *Het Volksbelang*, met een wekelijkse "Kroniek voor de Middenstand" en dat duurt zo tot 1959⁴⁹. De Clercqs interesse voor deze specifieke sociale deelgroep is een combinatie van determinisme en toeval. Deze belangstelling wortelt in zijn vroegste overtuigingen. Reeds als student, in 1949, schrijft hij in *Neohumanisme*: "het zijn deze middenstanders, die Marx had ter dood veroordeeld, welke de stoottroepen van het moderne liberalisme zijn"⁵⁰. Ongetwijfeld speelde ook zijn familiale herkomst een rol. Toch is zijn eerste grote politieke interventie, een toespraak over de wet op het verbruik van alcohol, op het Middenstandscongres van het LVV in februari 1952, een toevalstreffer. De Clercq sprong namelijk in voor de onverwacht verhinderde verslaggever, Hilaire Lahaye⁵¹. Die toespraak was meteen een voltreffer. Het was geen banaal gelegenheidsstuk, wel een perfect gestructureerd betoog, met probleemstelling en besluit, goed gedocumenteerd, met aandacht voor de fiscale en sociale neveneffecten, refererend naar ervaringen in het buitenland, op die rustige en bezadigde toon waarmee hij later als beleidsman de politieke wereld zo vaak zal verwennen. Deze jongeman van 25 wist kennelijk wat hij wilde, maakte indruk, zorgde ervoor dat zijn toespraak enkele weken later integraal verscheen in *Het Volksbelang*⁵².

In juli van datzelfde jaar verbaasde De Clercq vriend en tegenstander ook nog met een column over de Europese defensiegemeenschap⁵³ en met een opiniestuk, waarin hij de verdeling der rijkdommen in de wereld aanpreeft als middel tot de oplossing van de mondiale armoede en tot het scheppen van nieuwe rijkdommen. Dit artikel was ondertekend "New York, 17 augustus 1952", waar hij toen stage liep bij de Verenigde Naties⁵⁴. Heeft hij, eenmaal terug in België, zelf ingezien dat een succesvolle politieke carrière een binnenlandse niche vereist, of hebben wijze mentors hem dit ingefluisterd? Ook in *Blauw en Vrij. Liberaal weekblad voor Oost-Vlaanderen* schrijft hij tussen 1950 en 1958 elke week een column. Ze gaan bijna uitsluitend over middenstand en financiën. Hij verzorgt als geen ander zijn public relations. Met zijn toespitsing op de middengroepen in de jaren 1950 heeft De Clercq, stap voor stap, de onwaarschijnlijk grote electorale achterban opgebouwd die hem vijftig jaar lang trouw zal blijven. Toen hij zich in 1958 een eerste keer kandidaat stelde, als plaatsvervanger op de Kamerlijst, oogstte hij meteen 1.339 voorkeurstemmen. Een deel van dit succes is ook te verklaren door zijn moedige standpunten, waarbij hij steeds het sociale en het economische wist te verzoenen. Zo verklaart hij zich in mei 1960 overtuigd voorstander van "de vrije mededinging en van de markteconomie", maar waarschuwt hij er tegelijk voor "dat de normale ontwikkeling van een gezonde competitieve praktijk kan ontredderd worden, zowel door initiatieven

van private machten, als door de verschillende hinderpalen opgeworpen door de openbare overheden”, en vindt hij dat “misbruiken van economische machtsposities” dienen beteugeld te worden ten bate van “het algemeen belang”⁵⁵.

In 1958 was er nog een cruciale gebeurtenis, die haar oorsprong vindt in een totaal andere, lokale en bijna familiaal gekenmerkte situatie. Bij de parlementsverkiezingen van 1 juni 1958 werd Willy De Clercq op de Kamerlijst voor het arrondissement Gent-Eeklo verkozen tot eerste opvolger. De lijsttrekker sinds vele jaren, gewezen minister van Financiën en Economie Henri Liebaert, was een industrieel die, zoals de meeste liberale parlementsleden in Vlaanderen voor en zelfs nog een paar decennia na de Tweede Wereldoorlog, behoorde tot de discrete Franstalige bourgeoisie. Enkele maanden later, op 10 november 1958, diende Liebaert ontslag in en werd hij automatisch opgevolgd door eerste opvolger Willy De Clercq (die ononderbroken volksvertegenwoordiger zal blijven tot 7 januari 1985). Deze gang van zaken wordt nog evidentier wanneer we bedenken dat de familie Liebaert en de ouders van Willy De Clercq elkaar in huiskring frequenteerden. De formule is overigens helemaal ‘politically correct’, en werd in die jaren talloze keren toegepast. Liebaert had zich reeds vóór de verkiezingen kunnen terugtrekken en toen al de eerste effectieve plaats aan De Clercq kunnen laten, maar voor de partij kwam het eropaan de zetel veilig te stellen door nog even een bekende waarde, een uittredend minister, te laten optreden. De ‘geste’ van Liebaert ten voordele van een jongeman die, althans qua familiale origine, zijn eigen sociologisch profiel bezat, illustreert overigens perfect mijn stelling dat Willy De Clercq de ‘ideale schoonzoon’ was om de geschetste overgang binnen de liberale partij in de Gentse regio naadloos te doen verlopen. Eén voorval uit de verkiezingscampagne, in februari 1958, toont dit treffend aan. Op het eigenste moment dat Liebaert op een meeting te Gent nog een goed deel van zijn betoog in het Frans hield, sprak De Clercq met hetzelfde doel, maar wel in het Nederlands, op de algemene vergadering van het Liberaal Vlaams Verbond⁵⁶.

Partijstrategen kiezen hun pionnen in functie van hun bruikbaarheid in het beoogde perspectief. In de jaren 1950 werd De Clercq eerder naar voor geschoven, ‘gekozen’ dan dat hij zelf ‘koos’. Zijn ‘nuttige’ talenten verklaren zijn promotie in de nationale partijtop in 1957, evenals zijn benoeming op 2 september 1960 tot minister-onderstaatssecretaris voor Begroting bij de herschikking van de regering van Gaston Eyskens, na het hoogtepunt van de Kongocrisis⁵⁷. Het was een flitsende start, want de toen amper 33 jaar oude Gentse liberaal was nog geen twee jaar volksvertegenwoordiger, en hij werd de jongste minister ooit in België. Partijvoorzitter Roger Motz wilde toen nadrukkelijk een scherp profiel verschaffen aan enkele politieke jongeren. De Clercq had daarenboven een Waals alter ego, Roger de Looze, die op hetzelfde ogenblik de portefeuille van Energiezaken kreeg. Motz wou hiermee de publieke opinie vertrouwd maken met nieuwe Vlaamse en Waalse gezichten die de grote veldslag van 1961 binnen de liberale partij mede gestalte zouden geven. Die logica werd doorgetrokken door Omer Vanaudenhove die in mei 1961 partijvoorzitter werd en prompt begon te ijveren voor de grote ‘doorbraak’, de verruiming van de oude liberale partij tot een brede centrumpartij, de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV), waarin de oude tegenstellingen, vooral het klerikaal-antiklerikaal spanningsveld, uitgewist zouden zijn⁵⁸. Diplomaat De Clercq paste perfect in die strategie. Hij was immers onverdacht, want hij kwam uit een notoir vrijzinnig nest. Wanneer iemand met een dergelijk profiel ijverde voor het openstellen van de partij voor gelovigen, was dat geruststellend en moest dat zelfs voor de meest donkerblauwe liberalen wel een goed plan zijn. In 1993 typeert De Clercq zichzelf weliswaar als een ‘niet-verruimer’, als een liberaal van de klassieke stempel, “wat niet belet dat ik de verruiming van de liberale beweging

toejuich’⁵⁹.

Een ideoloog verscholen in de pels van een technocraat en een pragmaticus (1961-1968)

Toen Omer Vanaudenhove in oktober 1961 zijn partij tot PVV had omgetoverd, werd hij als voorzitter herkozen en Willy De Clercq werd een van de twee ondervoorzitters. Dit was niet verwonderlijk, want hij is zonder twijfel een van de mede-architecten van de vernieuwde partij geweest, en dat vanuit zijn eerste springplank, die van jongerenvoorzitter. Dit suggereert een ideologische rol, terwijl ik De Clercq nu net meer als een pragmaticus zou willen omschrijven⁶⁰. Deze paradox verplicht me de termen te nuanceren. De Clercq heeft zeker nooit het geduld opgebracht om zich op geregelde tijdstippen in een Toscaans heuvelland terug te trekken, of om langdurig aan een schrijftafel te gaan zitten en, zoals Frans Grootjans, diepgravende artikels te plegen over liberalisme, vrijzinnigheid, Vlaamse Beweging, of om ideologische congressen te organiseren, ook niet wanneer hij dat als partijvoorzitter binnen handbereik had⁶¹. Hij pleegde ook geen, zoals Herman Vanderpoorten, literair-gekruide, relativiserende en ironisch-filosofische essays. Hij vertoonde zeker niet de ideologische gedrevenheid om, zoals Guy Verhofstadt, burgermanifesten te produceren die het hele politieke forum verschroelden. In werkelijkheid deed hij dat alles wel, doch hij deed het dichter bij de bal, bijna achteloos. Al was De Clercq dan meer een partijstrategus dan een partij-ideoloog, hij was dat laatste ook, maar dan op zijn eigen(zinnige) manier. Hij schreef reeds in 1953 een mooi essay over “Het eeuwig liberalisme”⁶². Hij produceerde vooral een onwaarschijnlijk groot aantal bijdragen en opiniestukken in kranten en weekbladen, om met intellectuele felheid te reageren tegen ondemocratische, antiliberaal, anti-Europese stellingen, en te pleiten voor vrijemarkteconomie, mensenrechten, milieu en gezonde globalisering. Indien men die stukjes naast elkaar legt, krijgt men wel degelijk een puzzel, die een coherent en overtuigend modern liberalisme vertolkt.

Een tweede nuance dringt zich trouwens op. De Clercq werd van in het prille begin van zijn politieke activiteit beschouwd als een technocraat inzake financiën en monetaire problemen, en dat is een essentieel bestanddeel van ‘liberalisme in de praktijk’. Fiscale politiek is zowat het koninginnenstuk van het sociaal liberalisme, als instrument van zowel de globale economische politiek als van de sociale herverdeling.

Willy De Clercq heeft zichzelf ooit, in een interview uit december 1999, als volgt getypeerd: “Grootjans was de denker, Vanderpoorten de rustige leider op de achtergrond en ik was misschien de beste communicator, de beste verkoper van de liberale boodschap”⁶³. Het is een leuke boutade, maar wel een met een sierlijke zelfonderschatting. Ook hij was een liberale ‘denker’ en zeker een ‘leider’. Maar het klopt dat hij, als pragmaticus in hart en nieren, pas echt gelukkig was wanneer hij zijn felle diatriben in realiteit kon omzetten. Hij was inderdaad een meester in de politieke communicatie⁶⁴. Het is vanuit de hierboven geschetste uitgangspunten dat hij, in de oppositie met zijn partij van 1961 tot 1965, met succes een gespierde stellingenoorlog voerde. Als gewezen minister van Begroting kon hij meteen zijn tanden zetten in één van de belangrijkste plannen van de rooms-rode regering Lefèvre-Spaak, met name de hervorming van de directe inkomensbelasting⁶⁵. CVP-minister van Financiën Dries Dequae beoogde een enige belasting op het globaal inkomen van alle fysieke en rechtspersonen. Die belasting zou vooral zwaarder drukken op vrije beroepen, eigenaars en industriëlen en moest dienen om een ander luik van de ‘progressistische’ sociale politiek van de regering te realiseren. De Clercq kon zijn rol spelen op een dubbel vlak. Vooreerst

kon hij zich uitleven als fiscaal deskundige en pleiten voor een billijker spreiding van de belastingsdruk over de diverse sociale geledingen, voor het blijven stimuleren van economische prestaties en voor het niet bestraffen van inkomens uit arbeid, kortom een echt liberale visie. Daarnaast kon hij zijn niet geringe tactische talenten ten gronde gebruiken om in te spelen op de patente verdeeldheid over deze kwestie binnen de CVP, zodat hij met steun van de behoudende vleugel in die partij toch enkele amendementen op de wet kon laten goedkeuren.

Het politiek spectrum van De Clercq was evenwel helemaal niet beperkt tot de financiële sector. Onder de regering Lefèvre-Spaak geraakte ook het probleem van de Vlaams-Waalse verhoudingen in een stroomversnelling. Nadat de meerderheid de taalwetten van minister Gilson over de afbakening van de Vlaams-Waalse taalgrens en het taalprobleem te Brussel had goedgekeurd, werd het tijd om de Grondwet in overeenstemming te brengen met de inmiddels gestemde taalwetten. Om de lijst op te stellen van voor herziening vatbare artikels riep de regering op 14 januari 1964 een Rondetafelconferentie samen die bestond uit verkozenen van de drie 'nationale' partijen. Willy De Clercq vertegenwoordigde de PVV hierin, samen met partijvoorzitter Vanaudenhove. Hoewel de drie partijvoorzitters zich op 23 december 1964 akkoord verklaarden over een eindtekst, en er dus kon worden verwacht dat die eensgezind door de Rondetafel zou worden goedgekeurd, volgde op 20 januari 1965 een coup de théâtre, de terugtrekking van de liberalen uit de conferentie. Dit was het gevolg van zware druk van de Franstalige liberale Brusselaars, die bezwaar hadden tegen de afbakening van de taalgrens en zich niet konden neerleggen bij de beperking van het Brussels gewest tot de negentien gemeenten.

Het gebeuren illustreert twee politieke fenomenen. Enerzijds toont het op eclatante wijze aan hoe sterk de impact van de Brusselse fractie op de liberale familie toen nog was (het Brussels-liberale weerwerk was wel een Pyrrusoverwinning want vijf jaar later was die machtspositie volledig weggesmolten). De gebeurtenissen bewijzen anderzijds ook hoezeer De Clercq in 1965, hoewel vertegenwoordiger nummer één van de Vlaamse liberalen, nog in sterke mate de gevangene was van de belgicistische logica van Omer Vanaudenhove. Helemaal gevangene was hij uiteraard niet. Als prominent lid van het LVV was hij tegelijkertijd ook lid van de drukkingsgroep die er in 1965 in slaagde de unitaire PVV het principe van de culturele autonomie te doen aanvaarden. Maar de macht van de Franstaligen bleef immens, zoals bleek uit het voor de Vlaamse liberalen toch wel vernederend Taalvergelijk van Luik, dat de liberalen binnen eigen partij afsloten in januari 1966, en waarop fel negatief werd gereageerd door het liberale, maar politiek onafhankelijke, Willemsfonds⁶⁶. Vrij snel zal De Clercq overigens inzien dat dit nationale compromis binnen de partij niet eindeloos te handhaven zou zijn. Enkele weken nadien, in een krachtig artikel in februari 1966, stelt De Clercq met de hem eigen feeling voor de komende ontwikkelingen: "Wij behoren niet tot degenen die uit behoudsgezinde overwegingen het federalisme verwerpen". En hij vervolgt: "wie nuchter denkt, moet tot het besluit komen dat aan het federalisme enkele nadelen verbonden zijn". En verder: "een reactie dringt zich op. De reactie mag evenwel niet komen van hen die dromen van vervlogen tijden, die nog in de 19de eeuw leven, toen het overwicht van de Franse taal en cultuur het hen zo gemakkelijk maakte"⁶⁷. Maar in tegenstelling tot partijvoorzitter Vanaudenhove zal De Clercq, amper drie jaar later, een totale mentale reconversie doormaken op communautair vlak. De pragmaticus in hem zal snel de 'underlying discourse' opmerken in wat aanvankelijk een taalstrijdproblematiek lijkt, maar wat in feite alle terreinen van het sociaal-economisch, cultureel en institutioneel leven omvat, inclusief zijn geliefkoosd terrein, de staatsfinanciën.

In 1966 was het globale perspectief evenwel nog anders. Paul Vanden Boeynants vormde op 19 maart 1966, samen met Willy De Clercq als vice-premier en minister van Begroting, een rooms-blauwe coalitie (1966-1968) die beweerde dat ze de communautaire problemen voorlopig zou kunnen bevriezen⁶⁸. De ironie van het lot wil dat precies de ruzie rond het behoud te Leuven van de Franstalige afdeling van de Leuvense Universiteit of haar overheveling naar Wallonië de doodsteek heeft gegeven aan dit kabinet, dat zijn ontslag aanbood op 7 februari 1968. Het was dus een vrij korte episode. Toch lang genoeg om die accenten te leggen die De Clercq en de zijnen lief waren. Enkele maanden na zijn aantreden, in oktober 1966, hield hij een lezing onder de veelzeggende titel “De begroting als instrument van de vooruitgang”. De teneur was er een van fel sociaal liberalisme: de begroting is een instrument van economische politiek, in anticyclische zin, maar evenzeer van sociale politiek, door uitbouw van een sociale zekerheid die de economie stabiliseert⁶⁹. In dubbel opzicht was deze regering verschillend van alle vorige. Het was, zegt men, de meest liberale regering sinds die van Rogier, in de negentiende eeuw. Het was ook het kabinet dat nog steeds het hoogst scoort in de herinneringen van Willy De Clercq. En het was de eerste regering waarin ‘echte’ Vlaamse liberalen een volwaardige stem hadden. De publieke opinie heeft het correct geïnterpreteerd: het aantal voorkeurstemmen van Willy De Clercq steeg van 1.339 in 1958, naar 9.136 in 1961, in 1965 tot 15.444, en in 1968 (na het succesvolle ministerschap) tot 31.392.

Het liberale karakter van de rooms-blauwe regering Vanden Boeynants is in grote mate de verdienste van De Clercq zelf, die met overtuiging het hoofdstuk uit de regeringsverklaring schreef dat de gezondmaking van de openbare financiën beoogde en deze intentie ook via een driejarenplan in praktijk bracht, en, merkwaardiger nog, door voor het eerst een begroting in evenwicht op te stellen. Minder staat dus. Maar wel met het inschakelen van de staat voor het financieren van collectieve voorzieningen die de economische expansie kunnen stimuleren. Zo kwamen de bekende regionale expansiewetten tot stand en zo kreeg ons land het dichtste autosnelwegennet ter wereld, bovendien het enige dat dag en nacht verlicht werd. Liberaal was ook de fel pro-Atlantische houding van de regering die zowel de zetel van de NATO als die van de SHAPE uit Frankrijk naar België liet overkomen. In deze regering waren, voor het eerst, de Vlaamse liberale ministers geen geografische Vlamingen meer, doch leden van het Liberaal Vlaams Verbond. Zowel Grootjans als Vanderpoorten hebben in het onderwijs en in de voorbereiding van de staatsvorming maatregelen genomen die de Vlaamse zaak op termijn uitermate ten goede kwamen. De Clercq was een loyaal lid van dit nieuw Vlaams-liberaal politiek machtsinstrument in de regering Vanden Boeynants, al was hij dan minder rechtstreeks betrokken geweest bij het schrijven van deze Vlaams-liberale scenario's in het Liberaal Vlaams Verbond dan Vanderpoorten en Grootjans.

Het aandeel van De Clercq in het uiteenvallen van de Belgische PVV (1968-1972)

Het uiteenvallen van de unitaire Belgische PVV in het begin van de jaren 1970 is niet zozeer het gevolg van een interne dynamiek binnen die partij, dan wel van de globale machtsverhoudingen tussen Vlamingen en Walen binnen België na de Tweede Wereldoorlog. Sinds de negentiende eeuw ijverden binnen de liberale familie Vlaamsgezinden voor de rechten van de Vlamingen op het vlak van cultuur en van het taalgebruik in onderwijs, administratie en bedrijven. Dit had echter tot en met de jaren 1960 nauwelijks invloed op de besluitvorming binnen de liberale partij, omdat de meeste liberale parlementsleden in Vlaanderen uit Franstalige milieus stamden. Henri Liebaert, beheerder van *La Flandre Libérale*, was een van die laatste invloedrijke ‘leliaards’. Bovendien woog tot 1970

het gewicht van de toen nog numeriek aanzienlijke Franstalige Brusselse liberalen enorm door in de partij. Enkel Grootjans veroorloofde zich om, al in 1961, de toekomst van het liberalisme in Vlaanderen te zien “desnoods boven Brussels onbegrip heen”. Maar zelfs hij, en Vanderpoorten, legden zich in 1966 met het Taalvergelijk van Luik nog neer bij die Brusselse arrogantie⁷⁰. De Clercq dus ook.

Het argument voor deze onderdanigheid van de Vlaamse liberalen tegenover die overjaarse Brusselse politici was de vrees dat een splitsing van de unitair-Belgische PVV meteen de splitsing van België zou meebrengen. Vanderpoorten, komend uit een familiale context die even onverdacht Vlaamsgezind was als trouw aan het Belgisch vaderland, vertolkte bij herhaling die vrees in het LVV. Willy De Clercq, zonder die Vlaamse familiale achtergrond, dacht er net zo over. Hun beider mentale en ideologische voedingsbodems moege dan wel fundamenteel verschillend zijn geweest, in de jaren 1966-1972 maakten ze nagenoeg dezelfde politieke analyses en liepen hun wegen harmonisch parallel. Ze keurden allebei, nog in januari 1966, het voor Vlaanderen nadelige Taalvergelijk van Luik goed. In de post factum legitimering van de toenmalige houding riepen ze het tactische argument in dat het LVV slechts een nuttige drukkinggroep kan zijn, indien het in staat is echt te “kunnen wegen op de liberale partij”. De analyse is nagenoeg correct, want in 1966 traden vier LVV'ers met luide trom de regering toe om er effectief een Vlaams-liberale koers te varen⁷¹.

Nog merkwaardiger is dat de wegen van De Clercq, Vanderpoorten en ook Grootjans, nog duidelijker gingen samenvallen toen ze op 7 februari 1968 allen tegelijk slachtoffer werden van de val van ‘hun’ regering over een communautair probleem. De Leuvense kwestie, maar vooral de voor de PVV tegenvallende verkiezingen van 31 maart 1968, in schril contrast met het succes van 1965, openden definitief hun ogen. Ze realiseerden zich dat het zo niet meer verder kon met het traditionele België, noch met de traditionele Belgische PVV. De belgicistische slogans van partijvoorzitter Vanaudenhove hadden het in de verkiezingsstrijd niet gedaan. In september 1968 nam deze, ontmoedigd, tijdelijk ontslag als voorzitter, tot januari 1969. Hij werd voor die maanden vervangen door het driemanschap Willy De Clercq, Emile Jeunehomme en Norbert Hougardy, dat getrouw de drie ‘gewesten’ weerspiegelde. De aanwezigheid van De Clercq, als nummer één van de Vlaamse liberalen, steunt uiteraard op zijn succesvolle verkiezingsuitslag in Gent, met 31.392 voorkeurstemmen. Ze suggereert ook dat hij in het nakend proces een heel specifieke, zij het vaak discrete, rol van bruggebouwer zal spelen.

Het leek er nochtans even op dat De Clercq geen actieve hoofdrolspeler zou zijn in dit proces. Wanneer, twee maanden na de val van de rooms-blauwe regering, de brand uitlaat, is het toenmalig LVV-voorzitter Karel Poma die, met ruggensteun van het Willemsfonds en van *Het Laatste Nieuws* van Albert Maertens, op 6 april 1968 het Taalvergelijk van Luik afzweert. En op 11 mei nam een congres van het LVV nagenoeg de hele eisenbundel van het Willemsfonds en van het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen over⁷². Willy De Clercq kreeg het slotwoord op dit congres. Zijn toespraak is onthullend voor zijn persoonlijkheid: een buitengewone demonstratie van politiek realisme, maar vooral een delicate evenwichtsoefening om de solidariteit van de diverse groepen waarbinnen hij actief is niet te verraden. De demissionaire minister is op dat moment nog steeds de man van de unitaire PVV, als nationaal ondervoorzitter en tijdelijk plaatsvervanger van Vanaudenhove. Maar hij is ook een loyaal lid van het LVV. Hij wil vooral uitleggen waarom zijn allerpersoonlijkste opinie over België en Vlaanderen evolueerde in de jongste maanden. Hij neemt

afstand van zijn verleden: “Ik zou u vandaag niet willen spreken als uittreidend vice-premier. Evenmin als volksvertegenwoordiger of politieker. Ik zou u willen spreken als een landgenoot zoals er honderdduizenden zijn in dit land, gewone mensen”. Hij refereert naar Vietnam, naar Martin Luther King, naar de revoltes aan de universiteiten. Het is niet voor niets mei 1968. De dynamiek van de protestbewegingen is hem intellectueel lief. Hij vervolgt “dat deze wereld opnieuw op maat van de mens” dient gemaakt, ook België dus. Hij taxeert de communautaire problemen als een “tragedie”, maar dan een die “geregeld moet worden”. En die oplossing moet realistisch en durvend zijn. Hij wil “dit land een nieuwe geest geven en een drang naar New Frontiers”, en zorgen dat het “niet enkel de draaischijf maar het kloppend hart van Europa” wordt⁷³.

De afbraak van de unitair-Belgische PVV was een proces van bijna vier jaar. Fase één was de opstand van de Vlaamse liberale Brusselaars tegen de hoofdstedelijke Federatie op 23 oktober 1968, die uitliep op de formele stichting van de Blauwe Leeuwen op 5 december 1969. Dit was een intern-Brusselse zaak. Maar bij de tweede opstand speelde Willy De Clercq wel een cruciale rol⁷⁴. Tijdens een unitair PVV/PLP-congres op 20 maart 1970 verklaarden de Franstalige liberalen zich bereid, in het kader van de geplande grote staats hervorming, de culturele autonomie goed te keuren op twee voorwaarden echter: Brussel-hoofdstad zou mogen uitbreiden, en voor de onderwijstaal zou het adagium van de ‘liberté du père de famille’ gelden. De Vlaamse liberalen, met De Clercq, Grootjans en Vanderpoorten op kop, riposteerden met een motie die precies het omgekeerde voorstelde, inclusief een alarmbel voor de Vlaamse minderheid in de Brusselse politieke raad. Ze werd prompt door de Franstalige meerderheid in de PVV verworpen. Deze gebeurtenis is een cruciaal kenteringsmoment in de geschiedenis van de liberale partij. Het begin van het einde. En alvast het einde van de fictieve unanimiteit die tot dan toe aan de buitenwereld werd voorgehouden. In dit uur van de waarheid hebben de Vlaams-liberale ‘acteurs’ heel uiteenlopende tactieken toegepast in een gesofisticeerd rollenspel, dat in feite bittere ernst en realiteit was. Tijdens het debat hadden Grootjans en Vanderpoorten zich van hun scherpste kant getoond, met onverzoenlijke taal; de francofonen moesten er niet langer aan denken de Vlaamse PVV’ers voor de stemmingen in het parlement de partijtucht op te leggen. Dit had op het congres eigenlijk moeten leiden tot een onherstelbare breuk, en het weglopen van hetzij de Vlaamse, hetzij de Waalse PVV’ers. Dat dit niet gebeurde, kwam door de verzoenende rol van De Clercq. Zijn krediet was bij de Walen, meer bepaald bij de invloedrijke Luikenaar Emile Jeunehomme, nog steeds ongebroken, met name dankzij zijn zakelijke aanpak als vice-premier en dankzij zijn charismatisch diplomatiek talent. De Clercq kon Jeunehomme ervan overtuigen de Vlamingen geen nieuw Luiks Taalvergelijk op te dringen en geen tuchtstemming te vragen. Het odium van de breuk zou dus voortaan bij de Brusselaars liggen, en zo is ook geschied. Toen op 9 juni 1970 de zoveelste communautaire stemming plaatsvond in de Senaat, stemden de Vlaamse liberalen voor het voorstel van de regering, namelijk de grondwettelijke beperking van Brussel tot de negentien gemeenten. Prompt daarna verlieten de Brusselse PLP’ers de nationale partij om een eigen Brusselse PLP te stichten. Zo lag de weg breed open voor de twee ‘echte’ vleugels, de Vlaamse en de Waalse, om zelfstandig te vliegen, onder leiding van respectievelijk De Clercq en Jeunehomme, en voor een theoretische overkoepeling door Pierre Descamps, die nog even deed alsof hij voorzitter was.

In feite vergaderden de twee liberale vleugels nagenoeg autonoom. Soms legden ze weliswaar min of meer toevallig eenzelfde voorstel op tafel, maar soms ook de een zonder de ander. Een voorbeeld van het eerste was het aanbod van De Clercq en Jeunehomme aan de regering Eyskens-Cools, in november 1970, om steun te verlenen aan de grondwetsherziening, uiteraard op een aantal voorwaarden van liberale signatuur. Maar in mei 1971 speelde De Clercq met de

Vlaamse liberalen ‘cavalier seul’ door het goedkeuren van het wetsontwerp over culturele autonomie afhankelijk te maken van het aanvaarden door de regering van een Cultuurpact, dat de belangen van de vrijzinnigen wilde veilig stellen en dat in het Willemsfonds was uitgewerkt⁷⁵. In oktober 1968 had hij voor het Gentse Willemsfonds overigens reeds in gespierde taal uitgelegd dat de cultuurautonomie “geen doekje voor het bloeden, geen ijdel begrip, geen camouflage” mocht zijn. Tekenend voor zijn zakelijke aanpak is de slotoproep: “we zijn bereid de emotionele aspecten van een communautaire liturgie te vervangen door een rationele en wetenschappelijke argumentatie”⁷⁶.

Het ultieme scenario kwam van Frans Grootjans die, vanuit zijn vakantieverblijf aan zee, op 11 augustus 1970 een brief stuurde naar Willy De Clercq en Herman Vanderpoorten, over de formele oprichting van een Vlaamse PVV. Even later kwamen de drie liberale topfiguren, zoals ze wel vaker deden, samen op het terras van het café naast het Casino van Knokke⁷⁷. Op 21 oktober 1970 kondigde nationaal voorzitter Descamps aan dat de partij zou hertekend worden volgens de regio’s en op 27 juni 1971 was hij aanwezig op de eerste de facto vergadering van de ‘Vlaamse vleugel’ van de PVV. De Clercq werd er nog maar eens verkozen tot voorzitter van deze overgangsstructuur. Op 13 juni gebeurde trouwens hetzelfde aan Waalse kant, waar zijn alter ego Emile Jeunehomme de leiding kreeg. Op 7 mei 1972 werd dan te Blankenberge formeel de juridisch autonome Vlaamse PVV gesticht, met De Clercq als eerste voorzitter; er werden statuten gestemd en er werd een totaal nieuwe doctrine geformuleerd⁷⁸. Op 28 mei gebeurde de analoge operatie in Namen voor de Franstaligen, onder leiding van Jeunehomme.

Partijvoorzitter en minister van Financiën: sociaal liberalisme in theorie en in praktijk (1972 - 1985)

In de jaren 1972-1985 was Willy De Clercq onafgebroken, hetzij partijvoorzitter, hetzij minister, en als minister bijna steeds vice-premier en in elk geval altijd minister van Financiën. Het waren onmiskenbaar zijn topjaren qua volkse populariteit en qua nationale en internationale politieke uitstraling. Zijn voorkeurstemmen als lijsttrekker in Gent-Eeklo voor de Kamer klommen van 32.000 in 1968 tot 54.000 in 1974, 38.000 in 1977, 40.500 in 1978, 46.700 in 1981. Buiten zijn klassiek kiesgebied haalde hij inmiddels bij de Europese verkiezingen van 1979 de monsterscore van 264.000 stemmen. In de twaalf jaren en acht maanden van mei 1972 tot januari 1985, was hij vijf jaar en twee maanden partijvoorzitter, en zeven jaar en zes maanden minister van Financiën, waarvan vier jaar en vier maanden tevens vice-premier. Het prestige dat hij in deze jaren in binnen- en buitenland opbouwde, verklaart de briljante internationale carrière die hij in de volgende fase, vanaf 1985, zal doorlopen.

De creatie van een autonome Vlaamse PVV, met een eigen ethisch progressief en sociaal-economisch aantrekkelijk gelaat dat grondig verschilde van het oubollig imago dat de oude liberale partij toch altijd had gekenmerkt, legde haar geen politieke windeieren, want na vijf jaar oppositie (1968-1973) kwamen de liberalen opnieuw in de regering, en wel van 26 januari 1973 tot 25 april 1974, in het kortstondig driepartijenkabinet onder leiding van de Waalse socialist Edmond Leburton. En, bijna evident, Willy De Clercq werd opnieuw vice-premier en minister van Financiën⁷⁹. Na de verkiezingen van 10 maart 1974, met een overdonderend persoonlijk electoraal succes van 54.000 voorkeurstemmen, werd De Clercq, nu voor volle drie jaar, opnieuw minister van

Financiën in het kabinet Leo Tindemans, van 25 april 1974 tot 3 juni 1977. Deze fase liep voor minister De Clercq uit op het eerste (en enig) electoraal debacle van zijn hele loopbaan. Bij de verkiezingen van 17 april 1977 zag hij zijn kiezersaanhang slinken tot 38.000. Het inboeten aan ministeriële populariteit is geen toeval. De terugloop lag uiteraard niet aan een instorting van zijn persoonlijkheid, wel aan objectieve en externe gegevens, waar zelfs de meest briljante en deskundige beleidsman geen impact op heeft, namelijk de dramatische internationale economische context die in die jaren ook België heeft geteisterd.

De eerste regeerperiode, die van het kabinet Leburton (1973-1974), verliep nog relatief voorspoedig voor De Clercq, al noemde hij het later “een pijnlijke ervaring”⁸⁰. Het waren overwegend binnenlandse oorzaken die moeilijke evenwichtsoefeningen met de rijksmiddelenbegroting veroorzaakten, namelijk sociale beloften uit het regeerprogramma, de tewerkstelling en de herziening van de schoolwetgeving. Vervolgens kwam er een buitenlandse factor bovenop, de devaluatie van de Amerikaanse dollar in februari 1973, die de Belgische schatkist heel wat miljarden kostte. De Clercq verwachtte meeruitgaven ten belope van 5 tot 8 miljard BEF en om het groeiend deficit te counteren, voerde hij een streng anti-inflatiebeleid. Dankzij deze voorzichtige en nuchtere financiële politiek kon de minister aan het eind van deze regering een heel behoorlijk palmares voorleggen, ondanks de eerste schaduwen van de petroleumcrisis⁸¹. Bovendien werd hem in dank afgenomen dat hij een aantal financiewetten liet goedkeuren, die gewaardeerde staaltjes waren van sociaal-liberale signatuur. Ze hielden een forse verhoging in van de pensioenen voor werknemers en zelfstandigen en voerden het systeem der kredieturen in voor werknemers die onderwijs voor sociale promotie volgden. De regering struikelde uiteindelijk over een affaire, waarmee De Clercq en de liberalen niets te maken hadden, rond een Belgisch-Iraanse maatschappij (Ibramco), waarin enkele socialistische topambtenaren een dubieuze rol speelden.

De tweede episode, die van de eerste regering Tindemans (25 april 1974 - 18 april 1977), waarin De Clercq opnieuw Financiën voor zijn rekening nam⁸², was veel minder voorspoedig en moet voor de orthodoxe liberaal Willy De Clercq veeleer een lange nachtmerrie zijn geweest⁸³. Terwijl de begroting van 1973 nog met een tekort van slechts 2 tot 3 miljard werd ingediend, stevende die van 1977 af op een tekort van 50 tot 60 miljard BEF. Deze situatie dwong De Clercq tot de meest onpopulaire interventies uit zijn hele ministeriële loopbaan, in een hoogst ondankbare poging om de staatsfinanciën te saneren. Het werd hem dan ook zwaar aangerekend aan het einde van de rit, toen hij bij de verkiezingen van 1977 16.000 stemmen van de 54.000 van 1974 verloor. Zoals alle politieke besluitvormers was De Clercq toen de gevangene van onbeheersbare en onvoorspelbare conjuncturen in de wereldeconomie. De voornaamste stoorzender was de oliecrisis van 1974, zelf het gevolg van de Arabisch-Israëliëse oorlog van 1973. In januari 1974 waren de olieprijsen fors gestegen en dat betekende voor de Westerse industrielanden een enorme lastenverhoging én maatregelen inzake de beperking van het brandstofverbruik. Ook in België bleven de gevolgen niet uit. Het aantal volledig werklozen steeg tussen augustus 1974 en december 1977 van 96.645 tot 296.359. Het indexcijfer der consumptieprijzen steeg tussen 1971 en 1977 van niveau 100 tot 167. De inflatie bedroeg 5,4 % in 1972, doch steeg tot 12,7 % in 1974 en 12,8 % in 1975. Een tweede stoorzender was opnieuw de internationale muntsituatie. Na de problemen met de dollar in 1973, kwam er in februari 1976 nog een oncontroleerbare speculatie tegen de Belgische frank bovenop, waardoor de frank in juli zijn bodemkoers bereikte in de Europese ‘slang’, met alle monetaire gevolgen van dien. Dit waren geen omstandigheden waarop de Belgische regering fier

kon zijn.

Wat kan een wanhopige liberale minister van Financiën in dergelijke penibele omstandigheden anders doen dan zijn heil zoeken in nieuwe belastingen, ook al is dat een liberale doodzonde, en ook al zou hij nogal wat liever de kwestie hebben opgelost via besparingen in de staatsfinanciën⁸⁴. Kortom, de regering Tindemans I voerde de onsympathiekst denkbare nieuwe taken in: verhoging van de verkeersbelasting (weliswaar gemoduleerd volgens het niveau van de wagen), verhoging van de belastingen op alcohol en tabak, verplichting voor de artsen om het ereloon op het ziekenfondsstrookje te vermelden, verhoging van de personenbelasting via buitengewone heffingen op inkomens boven het anderhalf miljoen, verhoging van de vennootschapsbelasting met 5 % tot 15 %. Het leek een goede mix van lasten voor de meest uiteenlopende sociale groepen, maar de perceptie was dat te veel groepen te veel moesten inleveren. Geen Belg was er gelukkig mee. De socialistische oppositie kreeg het oor van het publiek door te stellen dat de forse verhoging der indirecte taken relatief veel sterker woog op de minder gegoeden in de samenleving. Maar ook het VBO en de artsen waren diep ongelukkig.

In februari 1976 riep minister De Clercq alle partijen op om samen te brainstormen over de sanering van de publieke financiën, maar het initiatief oogstte weinig enthousiasme. De minister wendde zich dan maar, in maart 1976, tot de formule van een college van wijzen, dat voor hem een wonderplan zou uitdenken om het permanent geldgebrek van de staat af te remmen. Aan de kwaliteit van deze raad, samengesteld uit oud-premier en oud-minister van Financiën Jean van Houtte, gouverneur van de Nationale Bank Robert Vandeputte, gewezen minister van Financiën Robert Henrion en Leuvens econoom en latere minister Mark Eyskens, kan het niet hebben gelegen dat hun voortreffelijke nota, medio 1976, die voorzag in beheersing van inflatie en fiscale fraude en in besparingen allerhande, niet tot uitvoering is gekomen. De tijd was te kort, de weerstand te groot. De regering pleegde nochtans eindeloos overleg met de vakbonden en de middenstandsgroeperingen, in mei 1976 in het Brussels Egmontpaleis. Drie werkgroepen werden opgericht, een voor de economische problemen, een voor de sociale zaken en een voor tewerkstelling. Op 29 november 1976 werd door de sociale partners een uitvoerige gemeenschappelijke nota opgesteld, waarvan akte werd genomen, maar dan ook niet meer. Niets kon blijkbaar baten. Op 12 februari 1977 poogde een regeringsconclaf nog een besparingsplan uit te werken om de uitgaven te reduceren en de inkomsten te verhogen, alweer door verhoging van allerlei BTW-taksen. Ondanks dit financieel reddingsplan, Egmontplan geheten, bleef er een tekort van 28,6 miljard, dat dan maar gedekt werd door leningen, zodat de staatsschuld in 1977 steeg met 130 miljard frank, nog 30 meer dan eerst werd gevreesd. Toen vanaf 25 februari 1977 een reeks harde stakingen losbraken tegen dit financieel Egmontplan, zag de regering Tindemans - De Clercq het niet meer zitten, bood ze haar ontslag aan en werd de Kamer ontbonden op 9 maart 1977. De verkiezingen waren desastreus voor de liberalen, en voor Willy De Clercq in het bijzonder. Kennelijk had hij in het vlees gekerfd van precies die sociale middengroepen die de natuurlijke achterban waren van zijn partij. Later getuigde hij over de regering Tindemans: “ze was goed vertrokken, maar verslapt onder syndicale druk en slecht voor mij, want bij de verkiezingen won de CVP van Tindemans en verloor de PVV van De Clercq”⁸⁵. Het is een beetje cynisch dat hij nog in 1976 door de vereniging van Belgische journalisten was uitgeroepen tot ‘politicus van het jaar’⁸⁶. Of was het misschien omdat hij in 1975 een cruciale hervorming van het Belgisch bankwezen had doorgevoerd?⁸⁷

Omgekeerd evenredig aan de tegenslagen op binnenlands vlak, waren De Clercqs successen in het buitenland. Daar werd hij unaniem onderkend als een der bekwaamste deskundigen op het terrein van de monetaire problemen en de staatsfinanciën. Dit prestige verklaart dat talrijke instellingen hem benoemden tot gouverneur, voorzitter of lid van de Raad van Bestuur: de Wereldbank, de Interamerikaanse Ontwikkelingsbank, de Aziatische Ontwikkelingsbank, het Afrikaans Ontwikkelingsfonds, de Internationale Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling. Hij werd bovendien voorzitter van de Raad van Gouverneurs van de Europese Investeringsbank in januari 1977. De meest prestigieuze bekroning was ongetwijfeld het voorzitterschap van het Interim Comité (zowat de Raad van Bestuur) van het Internationaal Muntfonds (International Monetary Fund), dat hem werd aangeboden tijdens het IMF-congres in Kingston (Jamaica) in januari 1976, en dat liep tot en met 1977. De Clercq was in Kingston de motor van een geslaagde stroomlijning van de mondiale muntsystemen, een soort nieuw Bretton Woods⁸⁸. Het was zijn taak toe te zien, via IMF-sessies in oktober 1976 in Manilla (Filippijnen) en in april 1977 in Washington, dat de lidstaten de monetaire orthodoxie zouden respecteren, stabiliteit zouden nastreven en hun handelsverkeer soepel zouden laten verlopen⁸⁹. Reeds vóór hij voorzitter van het IMF werd, had De Clercq, toen nog als Belgisch minister, de toon gezet voor dit beleid op een bijeenkomst van het IMF in september 1975, met volgende scherpe interventie: “Een internationale economische orde, waarin meer dan een miljard mensen in uiterste armoede leven, van wie het inkomen bovendien aan plotse en hevige schommelingen onderhevig is, zo een orde is zeker niet rechtvaardig, en moet gewijzigd worden”⁹⁰. Dit statement lijkt me een verre voorloper van wat een kwarteeuw later, in 2001, Guy Verhofstadt en president Clinton, in de aula van de Gentse universiteit, verklaarden in hun reacties op de stellingen van de zogenaamde anti-globalisten⁹¹.

Van 1977 tot 1981 belandde de PVV, na de nederlaag in de verkiezingen van 17 april 1977, opnieuw in de oppositie. Frans Grootjans, die tijdens de hele duur van De Clercqs ministerschap, van 1973 tot 1977, een briljant voorzitterschap van de partij had gerealiseerd, beschouwde zich persoonlijk verantwoordelijk voor de electorale afkeuring en trok zich ontgoocheld terug in zijn ‘ivoren toren’. Willy De Clercq nam opnieuw het voorzitterschap op, en wel van 25 september 1977 tot 23 januari 1982, één maand nadat hij opnieuw minister was geworden. De ironie van het lot heeft gewild dat De Clercq tijdens de beginfase van dit partijvoorzitterschap precies een harde oppositie heeft moeten voeren op een terrein dat niet, zoals het financiële en het economische, zijn geliefkoosd werkterrein was, namelijk de staatshervorming. Als aanloop tot de vorming van de regering Tindemans II (3 juni 1977 - 11 oktober 1978) was door christen-democraten en socialisten, en met de hulp van de Volksunie en het FDF, een gesofisticeerd communautair plan uitgewerkt, het ‘Egmontpact’. Van bij het bekend worden van de krijtlijnen van ‘Egmont’ werd heftig verzet gevoerd door het overgrote deel van de Vlaamse verenigingen. Maar ook De Clercq en de PVV speelden in dit maandenlange conflict een superieur tactisch spel⁹². Willy De Clercq kon moeiteloos, in gewone mensentaal, zijn gewone aanpak dus, het publiek overtuigen dat ‘Egmont’ een nodeloos gecomplieerde formule was, die de communautaire vrede niet kon verzekeren⁹³.

Niet enkel liep deze forse polemiek uit op de ‘coup de théâtre’ van het ontslag van de regering Tindemans II op 11 oktober 1978, bovendien werd Willy De Clercq door de kiezers nadrukkelijk beloond voor zijn geloofwaardige oppositie⁹⁴. Op 17 december 1978 steeg het aantal verkozen Vlaamse liberalen van 17 naar 22 en hun percentage van 14,41 naar 17,2 %. Dit forse succes bleek niettemin onvoldoende om deelname aan de regering voor de liberalen door te duwen. Opnieuw kwamen twee opeenvolgende rooms-rode regeringen tot stand, onder leiding van Wilfried

Martens, de eerste met FDF-deelname. Om deelname aan de besluitvorming, het uiteindelijke doel van elke politieke groep, te forceren, was dus nog nadrukkelijker electoraal succes noodzakelijk. Bovendien wou De Clercq weerwerk leveren voor de toen de kop opstekende demagogische en asociale anti-belastingspartijen, die slechts een variant waren van wat in Frankrijk in de jaren 1950 het poujadisme was (waarin ene Jean-Marie Le Pen zijn eerste sporen verdiende). Tegen deze 'afwijking' stelde De Clercq: "Sociale rechtvaardigheid is enkel mogelijk dankzij het liberale tweespan, economische democratie én politieke democratie"⁹⁵. De Clercq dacht dit te kunnen bereiken door een nieuw aggiornamento van de liberale partij, zowel binnen de Vlaamse als binnen de Europese context⁹⁶. Het liberalisme moest, zoals in de 19de eeuw, opnieuw een significant groter deel van de bevolking aanspreken, en dat kon slechts door ideologische vernieuwing.

Willy De Clercq heeft dit plan het eerst gestalte proberen te geven op Europees niveau, in de veronderstelling dat een nieuw en fris imago van het liberalisme in de diverse delen van de Europese gemeenschap, ook gunstig zou afstralen op de wervingskracht in Vlaanderen⁹⁷. In 1976 was hij betrokken bij de oprichting van een Europese Federatie van Liberale partijen. Om deze Europese geloofwaardigheid concreet in Vlaanderen gestalte te geven, stelde Willy De Clercq zich dan ook kandidaat bij de eerste rechtstreekse verkiezingen voor het Europees Parlement op 10 juni 1979. Tot december 1981, toen hij opnieuw Belgisch minister werd, heeft De Clercq zijn Europees Parlementair mandaat met het Belgische gecombineerd⁹⁸.

Op binnenlands vlak waren de ideeën van De Clercq zo mogelijk nog ambitieuzer. In mei 1978 blies hij als partijvoorzitter, met de gewaardeerde hulp van Emile Flamant, Gents volksvertegenwoordiger en gerespecteerd voorzitter van de liberale mutualiteit, het 'Liberaal Appel' nieuw leven in⁹⁹. De bedoeling was de leden van de talrijke liberaal-geïnspireerde groepen - partij, vakbond, mutualiteit, sport- en cultuurverenigingen - dichter bij elkaar te brengen. Het lovenswaardig initiatief kreeg uiteindelijk weinig weerklank, in tegenstelling tot het veel spectaculairder, want radicaler, initiatief dat leidde tot het 'ideologisch congres' van Kortrijk op 27 en 28 oktober 1979. De Clercq had Willy Vandendijck verzocht een stuurgroep te leiden die een concept opstelde. Maar het waren vooral de liberale jongeren die, in een dialectisch spel met de 'oudere' ideologen, op het congres het liberaal platform in radicale zin ombogen¹⁰⁰. Naast Patrick Dewael was de meest ambitieuze 'jonge Turk' de toenmalige voorzitter van de liberale jongeren Guy Verhofstadt, niet toevallig een tijdlang privé-secretaris van Willy De Clercq en, toen deze in 1981 Belgisch minister werd, zijn opvolger als partijvoorzitter; toen De Clercq Europees commissaris werd, volgde Verhofstadt hem op als volksvertegenwoordiger en als lijsttrekker voor de Kamer in Gent-Eeklo¹⁰¹. Het tekent De Clercq dat hij, vanuit zijn machtspositie, nooit een politiek vacuüm rondom zich creëerde (zoals tal van politici dat wel doen), integendeel. Hij moedigde jongeren aan en gaf hen kansen¹⁰². Het bewijst gewoon dat hij zich intellectueel en mentaal sterk genoeg wist om deze juxtapositie van oud en nieuw aan te kunnen. Het derde liberaal aggiornamento na de Tweede Wereldoorlog (na de verruimingsoperatie van Vanaudenhove in 1961 en de oprichting van een autonome Vlaamse PVV in 1972), dat uiteindelijk zou uitlopen op de creatie van de VLD, werd op het bewuste congres van Kortrijk, in oktober 1979, voor het eerst embryonaal vertolkt door de toen nog erg jonge Verhofstadt en Dewael¹⁰³. Maar deze fundamentele vernieuwing was tegelijk de resultante van een lang proces dat zijn wortels en voedingsbodem vond in de eerste helft van de jaren 1970 in wat Frans Grootjans voorstond met zijn participatiedemocratie en zijn 'Bouwstenen voor het Centrum' en Willy De Clercq met zijn 'Bouwstenen voor een sociaal verantwoorde fiscaliteit'. De Clercq had deze nieuwe koers met gloed

verdedigd in zijn vele pleidooien voor een geactualiseerd economisch liberalisme. Het had niets van doen met het conservatisme van Ronald Reagan en Margaret Thatcher. De PVV van 1979 neigt veeleer naar het Nederlandse D'66¹⁰⁴ en de Amerikaanse 'Libertarian party'¹⁰⁵. Jongeren én nestoren zoals De Clercq hadden zich overigens gelaafd aan dezelfde ideologische bronnen, de geschriften van Henri Lepage, van Milton Friedman en van Nobelprijswinnaar Friedrich A. von Hayek¹⁰⁶. Al is het zo dat De Clercq in 1979 nog steeds, zoals in zijn vroege jaren, het liefst refereert naar het sociaal-liberalisme van Lord Beveridge¹⁰⁷, weliswaar met afzwering van het traditionele Keynesiaanse denken. De Clercq blijft overigens ideologisch steeds heel alert, dicht bij de bal. In 1991 zet hij zich met kracht af tegen de beruchte these van de Amerikaan Francis Fukuyama die de implosie van het communisme voorspelde (net voor het gebeurde) en vervolgens poneerde dat de ideologieën in het algemeen zouden verdwijnen en de vrijemarkteconomie dusdanig zou triomferen dat de geschiedenis ophoudt te evolueren, en slechts een uniforme wereld overblijft. "Dit is typisch Westers denken", repliceert De Clercq, "dat geen rekening houdt met de fundamenteel ongelijkmatige evolutie in diverse delen van de wereld"¹⁰⁸. De Clercqs ideologische interesse blijkt ook uit de thema's van de congressen en studiedagen die hij, naast dat van Kortrijk, organiseerde¹⁰⁹.

In de vier jaren van 1977 tot 1981 nam de PVV slechts gedurende enkele maanden deel aan de regering, en wel aan de regering Martens III, van 18 mei tot 7 oktober 1980¹¹⁰. De christendemocraten en socialistenvan hadden de liberalen toen nodig om een tweederde meerderheid te bereiken voor de geplande staats hervorming. Willy De Clercq bleef in die maanden voorzitter en werd bewust geen minister, een keuze die toen mee bepaald was door de nieuwe statuten die de partijvoorzitter niet toelieten over te springen. Maar deze regering had voornamelijk het doorvoeren van een staats hervorming op de agenda en dat is niet bepaald de 'cup of tea' van De Clercq¹¹¹. Hij liet het vice-premierschap over aan Herman Vanderpoorten, die daarenboven nog zowel Justitie als de bevoegdheid voor de Hervorming der Instellingen voor zijn rekening nam en op die domeinen de voor de hand liggende deskundige was¹¹².

Na dit intermezzo volgden van 22 oktober 1980 tot 21 september 1981 weer twee rooms-rode regeringen (Martens IV, en Mark Eyskens), met opnieuw felle oppositie door De Clercq. De achillespezen van Martens IV waren, afgezien van de abortus kwestie, alle economisch-financiële problemen, zodat De Clercq er moeiteloos zijn krachtigste pijlen kon op afschieten: de blokkering van de lonen via de uitschakeling van de indexaanpassingen, beperking van de nog maar pas ingevoerde belastingsdecumul voor gehuwden, de bedreiging van het privé-bezit¹¹³, plafonnering van de hogere pensioenen¹¹⁴. Om dit alles te formuleren had De Clercq, naar Engels model, en in navolging van de PVV-jongeren, in januari 1981 een permanent schaduwkabinet opgezet¹¹⁵. Begin maart 1981 legde De Clercq een eigen besparingsplan op tafel, maar Martens hield vast aan zijn project. Hij oogstte er overigens geen groot applaus mee op de Europese Top te Maastricht op 22 maart 1981, waar de andere Europese lidstaten bleven dreigen de Belgische frank niet langer te zullen steunen. Bij zijn thuiskomst wachtte Martens daarover ook nog een open conflict met zijn socialistische partners, zodat zijn regering erover struikelde. Ook het kortstondige kabinet Mark Eyskens wist niets duurzaam te verwezenlijken. Het is zelfs niet erg duidelijk of de regering Eyskens struikelde over de kwestie Voeren, de indexkoppeling of de financiering van het staaldossier, of over de drie punten tegelijk.

Op 8 november 1981 bezorgden voortijdige verkiezingen een eclatante overwinning aan de

Vlaamse PVV die haar zetelaantal in de Kamer zag toenemen met 6, van 22 naar 28, en haar kiezersaandeel steeg van 17,2 naar 21,1 %. Hiermee ging de Vlaamse PVV voor het eerst doorheen de magische 20 %-grens. De koning stelde De Clercq tot formateur aan, zodat de eer van het premierschap wel heel dichtbij leek. Maar de PSC van Paul Vanden Boeynants en Charles-Ferdinand Nothomb ging, vooral wegens persoonlijke ambities van die twee prominenten, dwarsliggen¹¹⁶. Ook hun feest ging uiteindelijk niet door. Tenslotte vormde Wilfried Martens dan maar zijn vijfde kabinet (17 december 1981 - 14 oktober 1985), zijn eerste puur rooms-blauwe coalitie¹¹⁷. Dit was niet zo evident. Gelet op Martens' profiel binnen de christen-democratie lag een rooms-rood kabinet eerder voor de hand. Bovendien kwam PVV-topman De Clercq uit hetzelfde kiesarrondissement. Maar de grote politiek heeft zo haar eigen wetmatigheden. En dus werd De Clercq nog maar eens vice-premier, en beheerde hij naast Financiën ook Buitenlandse Handel (zoals ten tijde van de tripartite onder Leburton).

Het werd zijn laatste Belgisch ministerschap, en het was er een dat hem grote voldoening heeft geschonken: “de moeilijkste en onpopulairste regering van allemaal, maar waaraan het land later veel dank zal verschuldigd zijn”, getuigde De Clercq bij zijn afscheid in november 1984¹¹⁸. Dat tal van financiële en economische maatregelen die tot dan politiek taboe waren, nu plots mogelijk werden, lag uiteraard aan de gewijzigde economische situatie, maar in even sterke mate aan De Clercqs inmiddels opgestapeld prestige van een internationaal erkende deskundige, aan de credibiliteit van zowat de meest ervaren ‘grand seigneur’ van de Belgische politiek en aan zijn fors ontwikkelde communicatieve talenten. Veel meer dan in de tripartite Martens III kon nu een echt liberaal beleid worden gevoerd, zij het dan via de niet zeer liberale en de niet zeer democratische formule van het regeren met bijzondere machten, die het parlement grotendeels buiten koers zetten. Deze beleidstechniek liet uiteraard een snelle en efficiënte besluitvorming toe. Na twee maanden al, in februari 1982, werd een eerste trein van fiscale maatregelen uitgevaardigd, met onder meer de sociaal-economisch belangrijke verlaging van de BTW in de bouwsector en een verlaging van de BTW op de handel in kunstwerken. Niet zoveel later volgde een tot het laatste moment discreet gehouden devaluatie van de Belgische frank. Het leidde zelfs even tot een diplomatiek incident met Luxemburg, dat ongevraagd mee moest devalueren wegens de Belgisch-Luxemburgse muntunie. De Clercq mikte op 10 %, maar de Europese partners wilden slechts 8,75 % toestaan, en dan enkel mits België begeleidend maatregelen voorzag, namelijk het blokkeren van de prijzen tot mei 1982 en een inkomensmatiging. Willy De Clercq was met deze monetaire ingreep niet gelukkig. Hij deed het slechts nadat hij zeker was deze te kunnen koppelen aan economische herstelmaatregelen. En hij droomde toen al luidop van een Europese eenheidsmunt. In maart 1983, zodra de situatie het toeliet, revalueerde hij trouwens de frank met 1,5 %. Gelijktijdig werd, in het voordeel van de ondernemingen, het tarief van de vennootschapsbelasting gereduceerd.

Het koninginnenstuk van het fiscale programma was ongetwijfeld de wet Cooreman - De Clercq¹¹⁹. Het was een schrander complex van maatregelen, zoals een aantal aanmoedigingen voor bedrijven om kapitaalsverhogingen door te voeren, maar deze wet bood vooral de mogelijkheid voor alle burgers om de bedragen, besteed aan de aankoop van Belgische aandelen tussen begin 1982 en eind 1985, te kunnen aftrekken van het belastbaar inkomen, althans tot een bedrag van 40.000 frank per persoon. Het maakte beleggen in aandelen voor kleine spaarders plots aantrekkelijk. De maatregelen waren stellig ‘sociaal-liberaal’. Bij het prille begin van zijn ministerschap, in januari 1982, had De Clercq de toon gezet en de maatregelen ten gunste van bedrijven verantwoord “niet om het patronaat plezier te doen, maar om voor de hele bevolking een inkomen en een bestaanszekerheid te

waarborgen”¹²⁰. Inderdaad, een groot aantal gezinnen, 240.000 in 1983, hebben, voor een totaalbedrag van 25 tot 30 miljard fr., van de wet gebruik gemaakt en er een aantrekkelijk fiscaal voordeel aan overgehouden. De ondernemingen zelf investeerden, in het kader van deze wetten, 300 miljard aan kapitaalsverhogingen. Het economisch succes bleef niet uit. Tussen december 1981 en januari 1984 verdubbelde de beursindex. Daarbij hield de sociaal-liberale fiscale trein het overigens niet. In maart 1983 keurde de Kamer opnieuw een aantal voorstellen van minister De Clercq goed. Ze zijn tekenend voor een welbegrepen gezinspolitiek en hielden een verhoging in met 40 % van de belastingsaftrek voor kinderen, en een vermindering van de fiscale druk van het kadastraal inkomen van de eigen woning. In september 1983 kwamen er nog nieuwe wetten, die fiscale amnestie voorzagen bij het investeren in schatkistbons en aandelen, maar ook vrijstelling van roerende voorheffing voor de bescheiden spaarboekjes, en bijzondere aftrekkingen voor gezinnen met een laag inkomen.

Ook als internationaal expert in financiën bleef De Clercq's prestige ongeschonden tijdens zijn laatste Belgisch ministerschap. Op 23 september 1983, en dat tot 1985, werd hij, alweer, voorzitter van het Interimcomité van het Internationaal Muntfonds. Zijn prestige was ongeschonden, maar het tegenspel was nu veel harder. In de VS was immers Ronald Reagan president geworden en dat betekende een kapitalistische koers die veel verder ging dan De Clercq lief was. Kredieten aan landen in moeilijkheden werden stevast afgewezen door de stugge Amerikaanse minister van Financiën, Donald Regan. Maar De Clercq wist met sluwheid vele achterpoortjes te vinden. In de eerste helft van 1982, onmiddellijk na zijn aantreden, had hij reeds gefungeerd als voorzitter van de Europese Raad van Ministers van Financiën en Economische Zaken.

Europees 'Minister van Buitenlandse Zaken' (1985 - 1989)

Eind 1984 werd duidelijk dat Willy De Clercq kans maakte op een Europees ministerschap en dat de Belgische regering bereid zou zijn hem voor te dragen, zij het dat ze daardoor ook een van de bekwaamste beleidsmensen in de ploeg zou verliezen¹²¹. De Clercq kreeg in Europa, onder de bekwame leiding van Jacques Delors, niet minder dan het tweede hoogste politiek mandaat aangeboden, dat van Europees Commissaris voor Buitenlandse Betrekkingen en Internationale Handel. Op dat laatste terrein vooral had hij ruime ervaring als Belgisch minister. Maar ook Buitenlandse Zaken was een boeiende uitdaging. Hij zou vooral de contacten moeten verzorgen tussen de Europese Gemeenschap enerzijds en de Verenigde Staten, Japan en de nieuwe industriële landen anderzijds. Geen enkel van deze buitenlanden was hem vreemd, en hij sprak vloeiend diverse internationale talen. Hij was nu 58, jong genoeg om een nieuw avontuur te wagen. Zelf commentarieerde hij deze stap als volgt: “het is belangrijk om in een mensenleven zijn horizons te veranderen; de Amerikanen hebben ons daarvan al zeer goede voorbeelden gegeven”¹²². Een vaandelvlucht, zoals toen wel eens geïnsinueerd werd, is deze overstap allerminst¹²³. Zijn prilste artikels, uit 1950, demonstreerden dat een Europese carrière een natte droom was van deze overtuigde Europeeër. In zijn voorlopige ‘memoires’ uit 1989 geeft hij toe dat hij, eens de stap naar Europa gezet, niet de bedoeling had ooit nog terug te keren naar de Belgische politiek en hij schreef verder: “als ik eerlijk ben, ik deed het ook een beetje om tot de gewaardeerde, om niet te zeggen ‘de gevreesde’ Commissarissen te worden gerekend”¹²⁴. Op 6 januari 1985 ging zijn Europese functie in, en de dag voordien gaf hij ontslag als Belgisch minister en werd dit afscheid begeleid door een eresalvo vanwege de koning die hem op 6 januari benoemde tot minister van Staat.

Het Europees avontuur dat in 1985 aanving, en dat nog steeds niet ten einde is, vormt een unieke fase in het leven van Willy De Clercq. Nog nooit was het hem gegund zeventien jaar lang, ononderbroken en exclusief, met één hoofdthema, Europa, onledig te zijn en dat als beleidsman, als parlementair activist, als ideoloog. Uniek, omdat hij, vooral na 1989 dan, ontzaglijk meer tijd had voor reflectie. In zijn Belgisch politiek leven was De Clercq in essentie een man van de praxis, een politieke ambachtsman, een politieke edelsmid die dag na dag met subtiële instrumenten regeringswerk verrichtte, met onwrikbaar zelfvertrouwen en verbeterd geloof in de verbeterbaarheid van de samenleving. Of hij in een kabinet of in de oppositie zat, maakte niets uit: elke dag piekerde hij of er nu een devaluatie of een revaluatie diende te komen. Nu lagen de kaarten anders. Nooit, behalve in zijn studententijd, heeft hij meer opiniestukken geschreven dan in deze 'indian summer'. En ze hebben een ander karakter gekregen. Zijn columns over Belgische toestanden waren doorgaans polemieken. In de Europese bijdragen legde hij veel vrijmoediger en milder zijn ideologische ziel bloot. De 'indian summer' is ook uniek omdat ze een merkwaardige terugplooi vormt in zijn levensloop, een echte 'retour de manivelle', 'back to basics'. Europees commissaris, dat betekende naar Washington en New York vliegen. In 1950 deed hij het nog aan boord van de 'Rotterdam', op een cruciaal moment in zijn leven, toen hij droomde van een diplomatieke carrière. De onvervulde jeugddroom van een internationale job, met verre reizen en boeiende cosmopolitische 'brief encounters', kwam, met enige vertraging, toch nog uit. Hij beklagde er zich als Belgisch minister, weliswaar ironisch, ooit over dat zijn adjunct voor Buitenlandse Handel André Kempinaire veel meer mocht reizen dan hijzelf. Het was nochtans zijn eigen 'schuld'. In 1952 had hij vrijwillig gekozen voor Gent en voor een Belgisch politiek avontuur. Het mondiaal perspectief is nochtans nooit weg geweest. Reeds in de jaren 1950 schreef De Clercq opiniestukken, waarin hij poneerde dat Belgische problemen onoplosbaar waren buiten de Europese context. In de jaren 1970 was het politiek en economisch isolationisme in aanzienlijke mate doorbroken, en het neo-isolationisme nog niet in zicht. De publieke opinie evolueerde zodanig mee dat De Clercqs aanbevelingen, over het nut van een mondiale monetaire regulering en over de zin van een open globale wereldhandel, een nog nadrukkelijker geloofwaardigheid kregen. Hijzelf putte zijn geloof uit ontelbare discussies die hij mocht voeren op internationale handelsconferenties en binnen de vele financiële instellingen, zoals het Interimcomité van het IMF, waarvan hij voorzitter was in 1976-77 en opnieuw in 1983-85. Het moet de verleiding van de Europese lokroep nog groter gemaakt hebben.

Willy De Clercq was er van het eerste uur bij toen, in maart 1976, nog vóór de eerste Europese verkiezingen, plannen werden gesmeed om een Europese federatie van veertien liberale partijen te creëren¹²⁵. Het groeide snel uit tot de ELD (Europese Liberalen en Democraten). Onder de eerste voorzitter, de gewezen Luxemburgse premier Gaston Thorn, werd De Clercq van 1977 tot 1981 ondervoorzitter, om van 1981 tot 1985, en opnieuw vanaf 1989 tot 1995 als voorzitter te fungeren¹²⁶. Zijn ontelbare pleidooien voor een Europese economische en politieke dimensie waren kennelijk uitstekend overgekomen bij het Belgisch publiek, vermits De Clercq in de eerste rechtstreekse verkiezingen voor het Europees Parlement, op 18 juni 1979, met niet minder dan 264.000 voorkeurstemmen werd verkozen. Hij bleef dit mandaat uitoefenen tot op heden, met uitzondering van de jaren 1981-1989 toen hij opeenvolgend als Belgisch en Europees minister fungeerde. De Clercq was een even ideale Europese als Belgische partijvoorzitter. Zijn 'charmes van de diplomatie' en zijn polyglot talent waren grote troeven: bij de aanvaarding van het voorzitterschap van de ELD te Kopenhagen in 1981 klonk zijn aanvaardingsrede in vier talen,

waaronder het Deens. Belangrijker was natuurlijk het Europees-liberaal ideologisch platform dat hij na Kopenhagen uitwerkte, samen met Gaston Thorn, Simonne Veil en Martin Bangemann, en dat openbaar werd gemaakt op de Eerste Liberale Top te Stuttgart in januari 1982. Het document behandelde punten als de sanering van de overheidsfinanciën door selectieve bezuinigingen, het herstel van het concurrentievermogen van het Europees bedrijfsleven, het promoten van hoogtechnologische industrieën en de versterking van de economische en monetaire convergentie.

Van 1981 tot 1985 was De Clercq dus Europees Commissaris voor Buitenlandse Betrekkingen en Handelspolitiek. Hij oogstte met dit mandaat hoge lof in de pers, bij de Eurocraten en bij de publieke opinie. Voorspelbaar. Zijn decennialange praktijkervaring met monetaire mechanismen en internationale handelstechnieken gaf hem de kans deze ‘sleutels van de macht’ nu te gebruiken in het veel breder perspectief van de globale internationale relaties. De verklaring van het succes lag echter evenzeer in een persoonlijkheid die technocratie koppelde aan diplomatie, emotionele intelligentie aan realiteitszin. De eerste twee jaren van zijn ministerschap diende De Clercq voornamelijk op te boksen tegen een opduikend neoprotectionisme. Dit werd zonneklaar op de Conferentie te Punta del Este in Uruguay, in september 1986, waar de GATT (General Agreement on Tariffs and Trade), een multilateraal verdrag dat sinds 1948 de spelregels van de vrije handelsuitwisseling vastlegt, op springen stond. Deze dreiging voor de vrijemarkteconomie kon door de pleidooien van De Clercq ontmijsd worden¹²⁷. Ontwikkelingslanden waren als de dood voor de door de EG-commissaris bepleite uitbreiding van de GATT-filosofie tot sectoren zoals de handel in diensten, de intellectuele eigendom en de economische investeringen. De Clercq deed zijn toehoorders bij herhaling opschrikken met zijn oneliner: “De EG is de grootste uitvoerder van diensten”. Maar ook hoogontwikkelde economieën vertoonden protectionistische opstoten¹²⁸. In februari 1987 had De Clercq de handen vol om de VS ertoe te bewegen af te zien van de geplande verhoging van invoertaksen. Er was veel emo-intelligentie vereist om de verwijten te ontzenuwen die beiderzijds opgegooid werden: te veel afschermen van de VS-markt, te veel Europese subsidies aan eigen landbouw en industrie¹²⁹. De Clercq was een geducht onderhandelaar tegenover de VS en kon hen overtuigen dat de oorzaak van de tijdelijke kortsluiting grotendeels lag in de uitbreiding van de EG met landen als Spanje en Portugal, en dat dit probleem zich snel zou oplossen, wat inderdaad ook geschiedde. Daarnaast kon hij, nog voor de implosie van het communisme, tal van handelsverdragen afsluiten met Oost-Europese landen en de Comecon-landen ertoe brengen het bestaan van de EG formeel te erkennen¹³⁰.

In 1987 en 1988 kroop veel energie van de EG-Commissaris in het concipiëren van strategieën om de boot van de nieuwe technologieën, toen nog bedwelmende magische formules, niet te missen. Europa was zowaar voor 81 % van haar elektronische producten aangewezen op de invoer. Een Frans Euro-parlementslid, de liberaal Michel Poniatowski, drukte het in een rapport zo uit: “L’Europe invente, mais elle n’innove pas assez”. Recente cijfers bewijzen dat sindsdien heel wat ten gunste van Europa veranderd is, en deze ontwikkeling mag rustig aan de initiatieven van Willy De Clercq en zijn mede-commissarissen worden toegeschreven. In 1987 was het gemiddeld inkomen per inwoner in Japan hoger dan in de VS, en in de VS aanzienlijk hoger dan in de Europese landen. In juli 2002 ziet de hiërarchie er heel anders uit: er zijn nu enkel Europese landen aan de top, met België als eervolle vierde, en de VS slechts op de zesde plaats, en dat zowel voor de klassering qua niveau van levenskwaliteit, als van koopkracht op basis van het gemiddeld inkomen. Het meest negatieve facet dat De Clercq kon betreuren, is dat in de jaren 1980 Europa weliswaar een economische reus was geworden, maar met de kracht van een politieke dwerg. Er was dus in

1989 nog ruimschoots werk voor een tweede mandaat van De Clercq als Europees Commissaris, toen het eerste eindigde op 6 januari 1989.

Een Europese 'indian summer' met paarse tinten (1989 - 2002)

In 1989 had De Clercq het volle recht een tweede ambtsperiode te ambiëren. Dit ging niet door, omdat de toenmalige regering voor hem de 'foute' samenstelling vertoonde en door het spel van de welbekende logica van de partijpolitiek werd een nieuwe Belgische kandidaat, de socialist Karel van Miert, voorgedragen. De Clercq had het moeilijk met deze partijpolitieke keuze, die onvoldoende recht deed aan zijn succesvol mandaat. In zijn 'memoires' uit 1989 drukt hij het als volgt uit: "Het is niet bepaald de meest vrolijke dag in mijn leven geweest, die laatste dag als EG-Commissaris. Het is niet prettig, het gevoel te hebben midden op de rivier te worden gelost, met de overkant in zicht."¹³¹

Voor de verkiezingen voor het Europees Parlement van 18 juni 1989 werd de uittredende commissaris opnieuw lijsttrekker voor de Vlaamse liberalen en uiteraard met brio herkozen. De Clercq was inmiddels 62, dus niet bepaald een 'veelbelovende jongere', maar ook lang niet afgeschreven als politicus. Hij was drager van een rijke ervaring en vertoonde nog steeds een onblusbare ambitie om met groot ongeduld ideeën om te zetten in Europese realiteiten. Die gedrevenheid is er overigens, anno 2002, nog steeds, nu hij er 75 is, en nog steeds Europees Parlements lid. Wat maakte in 1989 en daaropvolgende jaren de wereld nog steeds zo boeiend voor Willy De Clercq?

1989, dat was het einde van de Koude Oorlog, het begin van de implosie van communistisch Oost-Europa, de afbrokkeling van het Apartheidsregiem in Zuid-Afrika, ontwikkelingen die De Clercq vanaf zijn studententijd nauw aan het hart lagen, zoals blijkt uit zijn toenmalige publicaties. Schijnbaar voor de eeuwigheid vastgeroeste situaties werden plots bespreekbaar. Het ondenkbare gebeurde: de Berlijnse Muur viel en Duitsland werd eengemaakt, de Sovjet-Unie verdween. De middelen die vrijkwamen door het stopzetten van de bewapeningswedloop openden onwaarschijnlijk grote perspectieven voor een nieuwsoortige wereldhandel, dusdanig vrij als geen liberaal het ooit had durven dromen. Ook de kansen voor een wereldwijde verbetering van de fundamentele mensenrechten leken nooit zo groot, nu toch heel wat dictatoriale en racistische regimes ingestort waren. 1989 betekende dus het ideale ogenblik voor nieuw denkwerk over het afbreken van de resterende beperkingen voor een Europese eenheidsmarkt en over een Europese eenheidsmunt¹³². Dat het proces van de Euro toch nog, ondanks het zo gunstig gesternte, twaalf jaar heeft moeten duren, bewijst de kracht van conservatieve opinies en nationalistische achterhoedegevechten.

Willy De Clercq bleef niet lang functieloos na zijn Europees ministerschap in 1989. Hij werd op 8 juni 1990 opnieuw voorzitter van de koepel van de Europese liberale partijen, de ELDR, en dat tot 1995, waarna hij erevoorzitter werd. Hij werd in het Europees Parlement op 26 juni 1989 (en opnieuw op 14 januari 1992) voorzitter van de Commissie Buitenlandse Economische Betrekkingen die moest toezien op de buitenlandse betrekkingen en de handelspolitiek, de zogenaamde Rex-Commissie. Deze behartigt de coördinatie van de handelspolitiek van de lidstaten en het handelsbeleid van de EG tegenover derde landen en internationale organismen zoals de

OESO en de GATT. In maart 1990 ging De Clercq, aan het hoofd van een EG-delegatie, zich ter plekke vergewissen van de recente ontwikkelingen in Oost-Europa, meer bepaald in Polen, dat op 1 januari 1990 als eerste gewezen Oostblokland radicaal de vrijemarkteconomie invoerde¹³³. De Clercqs stelling was dat de EG-steun bepalend is geweest voor het welslagen van dit voor de Poolse verbruiker uitermate pijnlijke proces.

Het treft me dat De Clercq in deze nieuwe Europese legislatuur (1989-1994) heel wat nieuwe horizons, ook milieuproblemen, is gaan aftasten. Hij meent dat economische groei en bezorgdheid voor het leefmilieu helemaal niet onverzoenbaar zijn. Op het Congres van de ELDR te Helsinki, in 1990, koppelde hij op origineel-creatieve wijze de milieuproblematiek aan de economische. De erbarmelijke situatie van het leefmilieu in Oost-Europa dient opgelost via een ambitieus EG-hulpprogramma, maar tevens gekoppeld aan technologische bijstand voor de energiereserves aldaar, hetgeen Europa minder afhankelijk zou maken van de olie uit het Midden-Oosten. Op 15 november 1990 reisde De Clercq als voorzitter van de ELDR naar Warschau om er te pleiten voor een snelle reconversie van planeconomie naar vrijemarkteconomie, en hoorde er met blijdschap de latere Poolse minister van Buitenlandse Zaken Bronislaw Geremek beweren dat er in Polen meer aanhangers van Hayek en Friedman te vinden zijn dan in de rest van de wereld¹³⁴. In mei 1991 bepleitte De Clercq in Jerusalem in een toespraak voor het Joodse Wereldcongres en daarna in de Knesset, een actieve rol van de EG, naast de VS, in het vredesproces in het Midden-Oosten¹³⁵. De Clercq is niet voor niets voorzitter van de werkgroep 'Vrienden van Israël' en reeds in 1949 (!) schreef hij een essay over de 'Palestijnse Kwestie', waarin hij zich verheugt over de erkenning van de staat Israël, en over het feit dat de eerste parlementsverkiezingen er uitwezen dat Israël bepaald geen Sovjet-satelliet zou worden¹³⁶. Een ander domein dat hem nu meer dan ooit boeit, is het 'sociale Europa': "ik kan mij moeilijk een economische gemeenschap inbeelden die niet op een stevige sociale onderbouw zou gesteund zijn". Typisch is ook zijn passie om Europa beter te visualiseren voor het publiek, via symbolen zoals een Europees paspoort en een Europese eenheidsmunt. Niet alles lukt echter even goed. In 1993 is hij hoofdauteur van een voorstel om een Europees Bureau van Voorlichting op te richten, dat permanent een ware pr-campagne zou voeren¹³⁷. Het voorstel werd afgekraakt door de internationale pers en zonder enige luister begraven¹³⁸.

De Europese top van Maastricht, in 1991, ligt hem omdat deze vaste afspraken maakte over de Eenheidsmunt, maar ontgoochelde hem tegelijk, omdat de afspraken over politieke eenmaking verzandden in ondoorzichtige compromissen¹³⁹. Vreugde was er voor hem ook toen op 1 januari 1993 de Eenheidsmarkt een feit werd, hoewel dit wapenfeit niet kon verhinderen dat nieuwe conflicten, zoals dat over de bananenhandel, de unie bleven verdelen¹⁴⁰. Hij betreurde dat de Engelsen tegen de invoering van de Euro bleven schermen met het valse argument van het gevaar van groeiende werkloosheid. En als goed liberaal verzette hij zich in september 1993 met grote hardnekkigheid tegen een plan van Commissievoorzitter Jacques Delors (met wie hij vroeger nochtans uitstekend had samengewerkt) om controles op kapitaalbewegingen in te voeren. Hij beschouwde ze als gevaarlijk en nodeloos, vermits de financiële markten, als puntje bij paaltje komt, toch altijd rekening houden met de economische realiteit¹⁴¹. Op 15 december 1993 bereikten 117 'contracting parties' een akkoord in het kader van de Uruguay Ronde van de GATT, en dit na zeven jaar van onderhandelen. De Clercq heeft hierin een wel heel actieve rol gespeeld. Hij noemde het een cruciale stap voorwaarts in de liberalisatie van de wereldhandel en in de strijd tegen de recessie¹⁴².

In 1992-1993 kwam er in het Europese leven van Willy De Clercq een intermezzo, doordat hij een actieve rol ging spelen in de verruiming van de Vlaamse PVV tot een 'Partij van de Burger', de VLD (Vlaamse Liberalen en Democraten), die nieuwe segmenten van de bevolking zou aanspreken. De operatie was bedoeld als sluitstuk van het proces dat door Guy Verhofstadt en Patrick Dewael in Kortrijk in 1979 in gang was gezet¹⁴³. Toen, in 1979, was De Clercq er ook al bij betrokken als partijvoorzitter. Hij had dat jonge ideologisch geweld met welwillendheid gecoacht. Geen wonder dus dat de partij de 'godfather' van de vernieuwing, maar inmiddels ook het 'geweten van de partij', in juni 1992 vroeg om voorzitter te worden van een 'Raad van Wijzen', die dit nieuwe aggiornamento van de liberalen met raad en daad zou begeleiden, en meer bepaald zonodig zou bemiddelen bij de 'inpassing' van nieuwkomers uit andere partijen¹⁴⁴. In werkelijkheid heeft de inschakeling van mensen zoals Jaak Gabriëls, Pierre Chevalier en andere 'nieuwe liberalen' nauwelijks tandengeknars veroorzaakt. De diplomatieke opdracht van De Clercq en zijn wijzen was nochtans als preventie niet onbelangrijk. Ze gaf de 'oude liberalen' een veilig gevoel. De Clercq speelde hier nog maar eens de rol van go-between die hij zo vaak speelde in de jaren 1950, ten overstaan van de Gentse Franstalige liberale bourgeoisie, en rond 1970 tegenover de Franstalige liberalen in Wallonië en Brussel. Op het stichtingsweekend van de VLD te Antwerpen in november 1992, hield hij een opgemerkte toespraak die goud waard was voor het welslagen van de operatie. Als donkerblauwe en vrijzinnige liberaal van het eerste uur was hij in staat op onverdachte wijze te getuigen dat het programma van de nieuwe VLD niets essentieels van het liberale gedachtegoed opofferde en integendeel een antwoord aanreikte aan de ruim één miljoen kiezers die bij de vorige verkiezingen, op 'zwarte zondag' van november 1991, niet of ongeldig hadden gestemd, en aan de velen die 'hun tong hadden uitgestoken naar de politiek', zodat Van Rossem en het Vlaams Blok gingen lopen met de stemmen die de liberalen hadden kunnen halen. De Clercq had, met zijn bekende intuïtie, dit risico 24 jaar voordien reeds aangevoeld. In juni 1968 schreef hij immers dat het "dringend nodig is de kloven te overbruggen die nogal dikwijls bestaan tussen kiezers en mandatarissen"¹⁴⁵. Wie de 'kloof met de burger' van 1991 wil verklaren zal dus verder in de tijd moeten graven.

Voor de Europese parlamentsverkiezingen van 1994 werd de liberale Eurolijst niet in een besloten cenakel opgesteld, maar wel via een voorverkiezing door alle partijleden, op basis weliswaar van een door het nationaal bestuur van de VLD opgestelde ontwerp-kandidatenlijst¹⁴⁶. Annemie Neyts werd dit keer lijsttrekker, onder forse druk van partijvoorzitter Guy Verhofstadt, en Willy De Clercq werd tweede op de lijst¹⁴⁷. De voorkeurstemmen van de kiezers op 12 juni 1994 respecteerden de voorgestelde orde. De Vlaamse liberalen sprongen van twee naar drie, maar niet naar de verhoopte vier Europese zetels. De hooggespannen verwachtingen van een forse sprong voorwaarts in deze eerste electorale confrontatie sinds de oprichting van de VLD waren uitgebleven¹⁴⁸. Het effect van de partijvernieuwing zou echter, met vertraging, wel ten volle spelen bij de Belgische verkiezingen in 1999, een succes dat het paars-groene kabinet Verhofstadt in het zadel bracht. Willy De Clercq is in niet onaanzienlijke mate gangmaker geweest van deze coalitie zonder christen-democraten, zoals er geen meer geweest was sinds 1958. Hij heeft zowel publiek als in discrete coulissen een actieve rol gespeeld bij de totstandkoming van deze voor België ongewoon geworden formule. Het begon al in 1989 met het Gentse stadsbestuur waar zijn diplomatieke interventies een paarse coalitie in het zadel hielpen¹⁴⁹. Het welslagen van een paars-groen project op nationaal vlak, vanaf 1999, heeft eveneens veel aan De Clercq te danken: hij bepleitte deze formule reeds met verve op 3 december 1994 op een vergadering van het LVV te Brugge, verwijzend naar

het Nederlandse model¹⁵⁰. Alle drukke activiteiten in Straatsburg, Europa en vele buitenlandse ten spijt, bewees De Clercq permanent grote betrokkenheid met het wel en wee van de Vlaamse VLD. Na de verkiezingen van mei 1995 richtte de VLD vijftien werkgroepen op, samengesteld uit VLD-parlementsleden van alle assemblées waarin ze vertegenwoordigd was, de Belgische, de Vlaamse, de Brusselse en de Europese. Van één werkgroep, uiteraard die van 'buitenlandse zaken, ontwikkelingssamenwerking en defensie', werd De Clercq voorzitter.

Het nieuwe Europees mandaat van De Clercq (1994-1999) heeft, meer nog dan de vorige, plaats geboden aan ideologische verdieping. Uitvoerende en bestuurlijke taken, die vanaf 1952 ontzaglijk veel van zijn tijd hadden gevegd, verdwenen nu ietwat naar de achtergrond. Op de bijeenkomst van de Europese Liberale Partijen te Stockholm op 7 juli 1995 trad hij af als voorzitter van de ELDR, na deze vele jaren te hebben geleid (als ondervoorzitter reeds vanaf 1977). Hij werd, bij wijze van feestelijke uitwuiwing, prompt tot erevoorzitter verkozen¹⁵¹. Dit terugtreden gaf hem tijd om, meer dan ooit, scherpe analyses te maken van de sterke en de zwakke kanten van Europa. Hij schreef in deze jaren vele behartigenswaardige opiniestukken en hield evenveel hartstochtelijke lezingen over een "toekomstverzekerd beleid"¹⁵², over "de vierdagenweek: realistisch streefdoel of utopie"¹⁵³, "welvaart door meer vrijhandel" (pleidooi in het Europees Parlement ten gunste van de GATT-akkoorden)¹⁵⁴, "GATT: was er een alternatief?"¹⁵⁵, "Zuid-Korea: partner of tegenstander?"¹⁵⁶, "Schengen-akkoord: Europa zonder Grenzen"¹⁵⁷, "protectionisme: een oplossing voor de werkloosheid"¹⁵⁸, "failliet van de vrijmarkteconomie?"¹⁵⁹, "Europa, géén gevaar voor de KMO's!"¹⁶⁰, "Het Europees Parlement, een praatbarak?"¹⁶¹. Ik stip in het bijzonder aan hoe hij, lang voor de felle discussies en betogingen ter zake aan de orde waren, in september 1996 de economische globalisatie analyseerde in een merkwaardige bijdrage, waarin hij het protectionisme geen valabel alternatief achtte voor liberale vrijhandel en waarin hij stelde dat dit protectionisme gevoelig terugliep op wereldvlak dankzij de vernieuwde GATT-akkoorden, en hoe de werkloosheid overal toenam door gebrek aan competitiviteit van de ondernemingen en juist niet door de globalisatie¹⁶². In deze periode toonde De Clercq ook bijzondere interesse voor de uitdagende kansen voor meer intensieve handelsrelaties tussen Europa en Azië¹⁶³. Een enkele keer werd de toon moedeloos: "waar is het elan van Europa?"¹⁶⁴. Maar vanaf juli 1994 was hij opnieuw een succesvolle voorzitter van de Commissie Buitenlandse Economische Betrekkingen van het Europees Parlement.

De Clercq nam ook talloze kansen te baat om deze thesen met gezaghebbende stem te vertolken tijdens een indrukwekkend aantal onderhandelingen in het buitenland die hij voor de Europese Unie leidde. In december 1996 voerde hij een delegatie van het Europees Parlement aan op de Ministeriële Conferentie van de Wereldhandelsorganisatie te Singapore, om er de zorg te vertolken van de Europese Unie over de sociale grondrechten, de milieuproblematiek en de informatietechnologie, binnen het overigens noodzakelijke proces van liberalisering van de wereldhandel¹⁶⁵. In januari 1997 werd De Clercq voorzitter van de Commissie Juridische Zaken en Rechten van de Burger van de EU¹⁶⁶. Voor de jurist van vorming die hij was, was dit, veel meer allicht dan zijn vorige opdrachten, een enorme uitdaging, maar tevens een herbronning, een 'retour aux sources'. De bevoegdheid van deze instelling loopt van wederzijdse erkenning van diploma's over bescherming van de biotechnologische ontwikkelingen tot toezicht op de verzekeringsmarkten en op de rechten van de consument. Concreet diende De Clercq's Commissie tussen te komen inzake de Europese samenwerking van justitie en politie (juni 1997)¹⁶⁷, in de regulering van het kopiëren van cd's en het respecteren van het auteursrecht (november 1998) en in de organisatie van de

uitbetaling van schade wegens ongevallen in een andere lidstaat¹⁶⁸.

Voor de Euroverkiezingen van 13 juni 1999 was Annemie Neyts opnieuw lijsttrekker, gevolgd door nieuwkomer in de politiek Dirk Sterckx. Om deze verbreding en vernieuwing van de Europese lijst mogelijk te maken, nam Willy De Clercq genoegen met de derde plaats. Door het ontslag van Annemie Neyts volgde Ward Beysen haar op. Naast deze twee nieuwe VLD-gezichten in het Europees Parlement blijft Willy De Clercq de door de wol geverfde nestor.¹⁶⁹ Tijdens dit nieuwe mandaat, dat nog steeds loopt, blijft het moreel gezag van Willy De Clercq ongeschonden. Hij bleef actief in de commissie Juridische Zaken, waarvoor hij in april 2000 een rapport opstelde over een betere werking van het Europees Hof van Justitie¹⁷⁰. Hij was co-auteur van een rapport over de uitbreiding van de EU met landen uit Centraal-Europa, dat de basis werd van de discussies op de top van Nice in 2001¹⁷¹. Hij werd bovendien tot lid verkozen van een Commissie op een terrein dat voor hem een nieuwe uitdaging betekende: de Commissie Human Genetics. Helemaal uit de lucht viel de opdracht nochtans niet: in 1998 had hij zich als voorzitter van de juridische commissie al grondig onledig gehouden met biotechnologie. Het ging erom uit te maken welke facetten voor regelgeving en patenten in aanmerking komen en welke ethische normen moeten prevaleren¹⁷². In maart 2001 hield De Clercq een fel pleidooi voor een eenvormig Europees patent inzake biotechnologie, naar aanleiding van de toekenning van een octrooi over cloning aan de universiteit van Edinburgh. Scherper dan ooit kwam De Clercq in de voorbije drie jaren uit de hoek op een terrein dat hem nauw aan het hart ligt, maar dat niet snel genoeg tot resultaten leidde: de politieke eenmaking van Europa. Hij betreurt de lage opkomst van de kiezers en vindt het paradoxaal dat de electorale interesse afneemt naarmate macht en invloed van het Europees Parlement toenemen. Maar tegelijk verheugde hij zich erover dat het Parlement geen papieren tijger meer is en nu regelmatig zijn tanden toonde, met name via het 'Comité van Wijzen', dat begin 1999 de hele Commissie-Santer op de knieën kreeg naar aanleiding van duidelijke wantoestanden aan de top van de Europese regering.

Het najaar 2001 was een moment van vreugde bij Willy De Clercq over het welslagen van de Top van Laken. Het Belgisch voorzitterschap was een succes. Verhofstadt heeft, volgens De Clercq, zijn stempel gedrukt op de Europese samenwerking en dit in moeilijke omstandigheden, wegens 11 september. De Verklaring van Laken formuleerde een aantal uitdagingen en hervormingen, via 59 vragen: het inlossen van de verwachtingen van de burger, een betere organisatie van de bevoegdheden, een vereenvoudiging van de beleidsinstrumenten, meer democratie, efficiëntie en transparantie, de evolutie naar een grondwet voor de Unie¹⁷³. Er blijven vier grote uitdagingen: de voltooiing van de EMU en van de invoering van de euro; de uitbreiding van de EU naar Centraal- en Oost-Europa; de verdieping van de Europese Unie en haar instellingen; het contact met burgers en bedrijven, namelijk een betere informatie en communicatie met de Europese burger¹⁷⁴. De Verklaring van Laken en de installatie van de Conventie is volgens De Clercq een opmerkelijke trendbreuk met de werkwijze uit het verleden. Tot en met het Verdrag van Nice werd een verdragswijziging voorbereid in diplomatieke kringen en nadien gefinaliseerd door de vertegenwoordigers van de Europese regeringen¹⁷⁵. Thans wordt vooraf ruim plaats gemaakt voor een breed maatschappelijk debat via de Conventie. Om het debat te verbreden en alle burgers erbij te betrekken, moet een Forum worden opengesteld voor organisaties die de civiele maatschappij vertegenwoordigen (sociale partners, bedrijfsleven, niet-gouvernementele organisaties, de academische wereld, ...). In maart 2002 wond De Clercq zich fel op over de nieuwe handelsoorlog tussen de Europese Unie en de VS, nadat president George W. Bush nog maar eens

nieuwe importheffingen had ingevoerd op Europees staal¹⁷⁶.

Een levensgenietende workaholic

Hoe heeft Willy De Clercq dit alles meer dan vijftig jaar volgehouden: de politieke drukte, het eindeloze pendelen van Gent naar Brussel, de autoreizen naar Straatsburg, de time-lag van de talloze intercontinentale vluchten, de nachtelijke partijtops, de duizenden vergaderingen van de ELD, LP, PVV, VLD, LVV, de even zovele bals, barbecues, openingen van handelsbeurzen, tweeduizend handen schudden per campagnedag, vier weken lang? Getuigen onthulden dat hij reeds als student een onwaarschijnlijk harde werker was, die halve nachten bleef doorwerken. Bovenop komen ambitie en grenzeloze intellectuele gulzigheid. Zijn enorm ongeduld om zaken te realiseren, om te scoren, kan hem parten spelen, zeggen ooggetuigen¹⁷⁷. Maar het werkte doorgaans positief, omdat zijn koppigheid om een tweede, derde, vierde poging te wagen, ten minste even groot was. Uit onthullingen van naaste medewerkers (ook in deze bundel) blijkt dat hij zelfverzekerder naar buiten kwam dan hij in werkelijkheid was. Zijn talent om schijnbaar achteloos en improviserend het gepaste en beslissende woord te plaatsen, verhulde in feite vaak veel intellectuele onzekerheid, die hij enkel aan banden kon leggen door zich voor elke gewichtige bijeenkomst uitstekend te documenteren, en het intelligent spel te spelen van het handige ‘memo-boekje’ in zijn binnenzak, met de belangrijkste statistische data en cruciale definities, waarmee hij dan zijn toespraken overtuigend wist op te fleuren.

In onderhandelingen demonstreerde De Clercq een ontwapenend charisma dat gelijke tred hield met een hoog ontwikkelde ‘emotional intelligence’, een talent dat hem accuraat influisterde wanneer precies hij te ver kon gaan. Het liet hem eveneens toe de manoeuvres en de emoties van zijn tegenspelers perfect in te schatten. Hij was een ‘great communicator’, van het slag van Ronald Reagan en president Clinton. Hij heeft tijdens zijn verblijf in de VS in 1950-51, als onbevooroordeelde (en dus allicht nog wat naïeve) jonge man, heel aandachtig doorsnee Amerikanen geobserveerd. Het was een “verheugende ontdekking voor ons, humanisten en liberalen”, schreef hij toen, het typisch gedrag van Noord-Amerikanen te ervaren, namelijk “een rechtstreekse vriendelijkheid, een spontane eerlijkheid en een optimistische zin voor toenadering”, “bereidwilligheid, vakkennis, selfcontrol, rustige kalmte”, “directe handelwijze, geen nutteloze kronkelwegen die niets opleveren, tenzij tijdverlies”, “de verstandige vereenvoudiging van honderden bijzonderheden”¹⁷⁸. Deze kenmerken, die hij toeschreef aan Amerikanen, charmeerden hem dusdanig dat hij ze stuk voor stuk integreerde in het eigen gedrag, en in zijn lange loopbaan gul demonstreerde, zoals het enthousiast begroeten van nieuwe gesprekspartners alsof hij ze al eeuwen kende¹⁷⁹. Ze verklaren goeddeels waarom zijn succes geen eindpunt in de tijd lijkt te kennen. Voor een stuk zat het ongetwijfeld in de genen, want De Clercq typeerde ooit zijn vader als een “charmante, zij het ook zwakke man, die omwille van zijn onbegrensde jovialiteit alleen maar vrienden had”¹⁸⁰. Zijn persoonlijkheid heeft overigens iets paradoxaals. Hij noemt zichzelf wel eens “een bourgeois”, maar er was in zijn partij nooit een meer charismatische en volkse stemmentrekker.

“Ik heb geleefd als een tornado”, zei hij in 1981. Nooit zou hij het echter volgehouden hebben, indien hij, na een slopende negotiatie en een vermoeiende wereldreis, niet had kunnen terugvallen op een all-round levenspartner, Fernande Fazzi, die ervoor zorgde dat hij zijn Gentse

‘basis’ nooit uit het oog en uit het hart verloor, en op een fantastisch gezinsleven, waarover kleinzoon Matthias in deze bundel getuigt. Ooit, toen hij na een barslechte verkiezingsnacht moedeloos thuiskwam, had dochter Marian een briefje met troost op zijn nachtkastje gelegd. Familie, dat waren ook huizen, in Gent en in Sint-Martens-Latem, een vakantieflat in Knokke, vol kunst van Roger Raveel, Octaaf Landuyt en Jan Bursens, vol abstracten en experimentelen. Familie dat waren ook culinaire hoogstandjes, fietsen en wandelen langs de Leie en aan de Noordzee. De wervelende drukte van het politieke luik van zijn bestaan zou ons, ten onrechte, wel eens doen vergeten dat deze workaholic-uit-ambitie, deze volutarist-uit-idealisme, ‘after all’ de draaglijke lichtheid van het genietend bestaan cultiveert. Als student was dat basketbal, later waren het artistieke en culinaire finesses. Van nature was Willy De Clercq een vitale hedonist van het zuiverste gehalte: uit dergelijk vat kon slechts een liberale humanist opgroeien¹⁸¹.

New York, 5 september 2002

1. De enige uitgewerkte biografie, tot 1985, is te vinden in: Helmut Gaus (ed.), *Politiek biografisch lexicon*, Antwerpen, 1989, pp. 215-229 (met een vrij uitvoerige bibliografie van zijn publicaties).
Een korte biografische schets vindt men ook in: Leon De Meyer en Emile Flamant, *Liber Amicorum Willy De Clercq*, Leuven, 1985, pp. IX-XI, waarin eveneens portretten van de gehuldigde door diverse medewerkers en politieke vrienden werden opgenomen.
2. Godfried Bomans, *Memoires of gedenkschriften van Minister Pieter Bas*, Utrecht-Antwerpen, 5de druk, 1951, p. 23.
3. Jos de Man, “Excellenties in de nieuwe stijl. Willy De Clercq wijst de jongeren de weg”, in *Volksbelang*, 2 april 1966, pp. 6-7.
4. Hij beweert zelf gedacht te hebben aan een diplomatieke carrière: Willy Vandendijck, “Willy De Clercq: mens en politicus”, in Leon De Meyer en Emile Flamant, *op. cit.*, p. 293.
5. Over de devaluatie van de Belgische frank, zie de bijdrage van Mark Bienstman e.a., *Willy De Clercq als minister van Financiën* in dit huldeboek.
6. Frans Grootjans heeft deze dimensie bijzonder in het licht gesteld in zijn bijdrage “Hoe het begon”, in Leon De Meyer en Emile Flamant, *op. cit.*, p. 154.
7. “De hedendaagse positie der Verenigde Staten”, in *Volksbelang*, 10 november 1951, p. 2.
8. “Congres van de Wereldfederatie der Liberale en Radicale Jeugd”, in *Volksbelang*, 15 augustus 1953, p. 2.
9. *Blauw en Vrij*, 13 november 1955, p. 1.
10. “Politiek liberalisme”, in *Neohumanisme*, jg. 10, maart 1950.
11. Willy De Clercq, “De Verenigde Naties”, in *De Vlaamse Gids*, 1955, pp. 459-460.
12. “De liberalen en de schoolstrijd”, in *Neohumanisme*, jg. 9, december 1949.
13. Wie meer wil weten over de Europese eenmaking consulteert: M. Th. Bitsch, *Histoire de la construction européenne*, Bruxelles, 1996.
14. “Europese eenheid”, in *Neohumanisme*, januari 1950.
15. Willy De Clercq, “Het neutralisme. Een verkeerde strekking”, in *De Vlaamse Gids*, 1951, pp. 708-710; id., “Het isolationisme in de Verenigde Staten”, in *De Vlaamse Gids*, 1952, pp. 102-104.

16. Willy De Clercq, “Van Benelux tot Europese eenmaking”, in *De Vlaamse Gids*, 1953, pp. 513-518.
17. “Een kijk op Europa. Twee soorten kapitalismen, een goed ... en een ander”, in *Volksbelang*, 13 maart 1954, p. 2.
18. “Het Westen mag niet op drijfzand bouwen”, in *Volksbelang*, 20 oktober 1956, p. 2.
19. “Het liberalisme en de jongeren”, in *Neohumanisme*, jg. 11, oktober 1951.
20. Frans Grootjans, “Hoe het begon”, in Leon De Meyer en Emile Flamant, *op. cit.*, pp. 154-155. Frans Grootjans beschouwt deze idee als ‘het’ credo van De Clercq en herinnert eraan dat deze, toen hij in september 1977 voor de tweede keer voorzitter van de PVV werd, volgende uitspraak van Jimmy Carter citeerde: “Wij moeten ons voortdurend aanpassen aan veranderende omstandigheden, maar toch blijven vasthouden aan fundamentele principes.”
21. Willy De Clercq, “Nieuws uit Amerika”, in *Neohumanisme*, november 1950.
22. D. Goleman, *Emotional Intelligence*, New York, Bantam Books, 1995; J.D. Mayer en P. Salovey, “Emotional Intelligence”, in *Imagination, Cognition and Personality*, nr. 9, 1990, pp. 185-211.
23. E. L. Thorndike, “Intelligence and its Uses”, in *Harper’s Magazine*, 140, 1920, pp. 227-235.
24. Joseph P. Berry, *J.F. Kennedy and the Media: the First Television President*, Lanham, Md., Univ. Press of America, 1987.
25. Mary E. Stuckey, *Playing the Game: the Presidential Rhetoric of Ronald Reagan*, New York, Praeger ed., 1990.
26. St. Eubanks (ed.), *Quotable Reagan: Words of Wit, Wisdom and Statemanship by and about Ronald Reagan, America's Great Communicator*, Nashville, Tenn., 2001; G. Th. Goodnight, “Ronald Reagan and the American Dream. A Study in Rhetoric Out of Time”, in L. G. Dorsey (ed.), *The Presidency and Rhetorical Leadership*, College Station, Texas, 2001.
27. Kathleen E. Kendall, *Communication in the Presidential Primaries: Candidates and the Media, 1912-2000*, Westport, Conn., Praeger ed., 2000.
28. In 1954 toen de paarse regering Van Acker-Liebaert nog maar pas in het zadel zat, pleitte De Clercq reeds voor het opstarten van verkiezingspropaganda: “Ja, zeker, het is niet te vroeg ... hoeven zij te denken aan hetgeen normaal over vier jaar komen moet, de verkiezingen ...” Willy De Clercq, “De toekomst”, in *Blauw en Vrij*, 22 augustus 1954.
29. Guido Fonteyn, “Willy De Clercq op campagne”, in *De Standaard*, 9 november 1981, p. 2.
30. *Contact* '68, Driemaandelijks Tijdschrift, jg. 1, nr. 2, juni 1968, p. 1. Hoofdredacteur was Paul Van de Voorde, de latere algemene penningmeester van het Willemsfonds.
31. “Interview met volksvertegenwoordiger Willy De Clercq over zijn sociaal dienstbetoon”, in *Contact*, 1971, nr. 3, p. 5.
32. M. de Vos, Interview met Willy De Clercq, in *Neohumanisme*, jg. 46, nr. 2, december 1991, p. 64; H. Vandeweghe, “Hoe Willy De Clercq er nooit burgemeester werd ...”, in *For You*, juni 1993, p. 22.
33. *Gedenkboek LVSF 1930-1955*, Gent, 1955, pp. 21-22.
34. De eerste artikelen die Willy De Clercq in *Neohumanisme* publiceerde, handelden over sport. *Neohumanisme*, jg. 7, januari, maart en april-mei 1947.
35. Adriaan Verhulst, “Het LVSF en de Koningskwestie”, in Wim Duran, Yoeri Note en Luc Pareyn, *Feestpublicatie LVSF-Gent 1930-1995, Oud-Ledenbond LVSF-Gent 1945-1995*. Gent, 1996, pp. 57-62; pro-Leopold weerwerk in het LVSF kwam van Lucienne Michielsens

(zie haar bijdrage in *Neohumanisme*, jg. 10, nr. 2, februari 1950). De tekst van de rede van Willy De Clercq “La voix de la Flandre libérale” werd gepubliceerd in *Le Flambeau*, jg. 33, 1950, nr. 3, pp. 276-278 en is ook opgenomen in deze bundel.

Een enigszins afwijkende interpretatie van de feiten vanwege Willy De Clercq is te vinden in een interview: Dirk Verhofstadt en Fientje Moerman, “Willy De Clercq”, in *50 Jaar LVSV*, Gent, 1980, p. 19, en in Hugo de Ridder, “Portret Willy De Clercq”, in *De Standaard*, 26 november 1984, p. 2.

36. *Volksbelang*, jg. 80, 23 november 1957, p. 1; *Blauw en Vrij*, 24 november 1957, p. 1.
37. *Blauw en Vrij*, 15 december 1957, p. 1.
38. Willy De Clercq was niet enkel een psychologische, maar ook soms een materiële go-between. Herman De Croo herinnert zich dat hij op liberale partijcongressen vertaler-tolk speelde voor Franstalige prominenten zoals Roger Motz en Jean Rey. Zie hiervoor Herman De Croo, “A man of all seasons”, in Leon De Meyer en Emile Flamant, *op. cit.*, p. 57 en zie ook diens bijdrage in deze bundel.
39. Willy De Clercq, “Zijn we een Nationale Partij?”, in *Blauw en Vrij*, jg. 5, nr. 14, 21 mei 1950, p. 1. Hij ondertekende het artikel als “voorzitter Liberaal Vlaams Studenten Verbond”!
40. “Terechtwijzing van de h. W. De Clercq: De Standaard. Rond een privé-vergadering te Gent”, in *Ons Blad*, Orgaan van de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang, arrondissement Gent-Eeklo, jg. 16, nr. 5, 3 februari 1962, p. 1.
41. “Willy De Clercq en F. Grootjans schraagden de oppositie tegen de fiscale hervorming in de Kamer”, in *Volksbelang*, 23 juni 1962, p. 3. Dat Willy De Clercq daarbij een heel breed register kon bespelen, zie de bijdrage *Het fiscaal stelsel vereenvoudigen?* in dit boek.
42. Men leze hierover de bijdrage van Leon baron De Meyer, *Willy De Clercq en de vervlaamsing van de Gentse Liberale Associatie*, in deze bundel.
43. “Geloof en politiek”, in *Volksbelang*, 29 augustus 1953, p. 4.
44. “De strijd voor de vrijheid”, in *Volksbelang*, 2 februari 1957, p. 1.
45. “Hoe staat de liberale partij tegenover de aanstaande verkiezingen?”, in *Volksbelang*, 4 maart 1961, p. 4.
46. “Antwoord aan een socialist”, in *Volksbelang*, 28 augustus 1954, p. 2.
47. “Democratie en parlementarisme”, in *Ons Blad*. Liberaal weekblad voor het arrondissement Gent-Eeklo, jg. 14, nr. 20, 14 mei 1960, p. 1.
48. Hugo de Ridder, “Portret Willy De Clercq”, in *De Standaard*, 26 november 1984, p. 2. Over de politieke context: Theo Luykx en Marc Platel, *Politieke geschiedenis van België. 2. Van 1944 tot 1985*, Antwerpen, Kluwer, 1985, 5de druk, pp. 487-488.
49. *Volksbelang*, 14 maart 1953, p. 3, en volgende nummers. Tegelijk werd een reeks artikels van Willy De Clercq over ‘Het eeuwig liberalisme’ afgesloten: *Volksbelang*, 21 februari 1953, p. 2, tot 4 april 1953, p. 2.
50. *Neohumanisme*, jg. 9, oktober 1949.
51. *Volksbelang*, 23 februari 1952, p. 3.
52. Willy De Clercq, “Het alcoholregiem in België”, in *Volksbelang*, 12 april 1952, p. 2.
53. Willy De Clercq, “De Europese verdedigingsgemeenschap”, in *Volksbelang*, 12 juli 1952, p. 3.
54. Willy De Clercq, “Het communisme en de onderontwikkelde gebieden”, in *Volksbelang*, 30 augustus 1952, p. 2.
55. *Ons Blad*, jg. 14, nr. 22, 28 mei 1960, p. 1.

56. Over Henri Liebaert: *Blauw en Vrij*, jg. 13, 23 februari 1958, p. 1; over Willy De Clercq: *Blauw en Vrij*, jg. 13, 30 januari 1958, p. 1.
57. Over de context van deze regeringwijziging: Theo Luykx en Marc Platel, *op. cit.*, pp.501-502.
58. Over het aggiornamento van Roger Motz en Omer Vanaudenhove: Walter Prevenier en Luc Pareyn, “De oprichting van de PVV/PLP en haar gevolgen (1958-1969)”, in Adriaan Verhulst en Hervé Hasquin, *Het Liberalisme in België*, Brussel, 1989, pp. 331-340. Zie ook de uitgave *De liberalen van 1846 tot 1996*, Brussel, 1996, pp. 176-188.
59. H. Vandeweghe, “Hoe Willy De Clercq er nooit burgemeester werd ...”, in *For You*, juni 1993, p. 26.
60. Herman De Croo omschrijft Willy De Clercq in 1985 als volgt: “een pragmatisch werker, niet geobsedeerd door ideologisch liberale verfijning”. Herman De Croo, “A man of all seasons”, *op. cit.*, pp. 60-61.
61. Dit ‘kleine verschil’ was precies wat Willy De Clercq zozeer bij Frans Grootjans bewonderde, zoals hij getuigde in een interview n.a.v. diens overlijden: “Grootjans was de denker. Hij spuide ideeën. Onder zijn voorzitterschap hebben we de meeste congressen gehouden over maatschappelijke problemen.” *Het Laatste Nieuws*, 22 februari 1999, p. 8.
62. Willy De Clercq, *Het Eeuwig Liberalisme*, Brussel, Liberaal Vlaams Verbond, [1953]; voordien reeds in *Volksbelang*, van 21 februari tot 4 april 1953.
63. Bert Cornelis, “De halve eeuw van Willy De Clercq”, in *De Burgerkrant*, december 1999, p. 16.
64. Een mooi overzicht van deze techniek: Bertrand Taithe en Tim Thornton, *Propaganda, Political Rhetoric and Identity, 1300-2000*, Stroud (Gloucestershire), 1999.
65. Zie hierover “PVV hardnekkig gekant tegen fiscale revolutie”, in *Ons Blad*, 3 maart 1962, p. 2; Willy De Clercq, “De budgettaire politiek. Geen sanering van de openbare financiën”, in *Ons Blad*, 20 oktober 1962, p. 1; Willy De Clercq “Aanslag op eigendom”, in *Volksbelang*, jg. 87, 25 januari 1964, p. 1.
66. Adriaan Verhulst, “Het Willemsfonds en vijftiwintig jaar Vlaamse Beweging (1951-1976)”, in Walter Prevenier (ed.), *Gedenkboek 125 jaar Willemsfonds, 1851-1976*, Antwerpen - Amsterdam, 1977, pp. 18-19.
67. Willy De Clercq, “De revolutie van de toenemende verwachting”, in *Volksbelang*, 19 februari 1966, pp. 6-7.
68. Over deze regeringsperiode: Theo Luykx en Marc Platel, *op. cit.*, pp. 540-560.
69. Willy De Clercq, “De begroting als instrument van de vooruitgang”, in *Volksbelang*, 29 oktober 1966, p. 7-8 (lezing voor het Vlaams Economisch Verbond, afdeling Brabant).
70. Mijn interpretatie van de houding van Frans Grootjans en Herman Vanderpoorten te Luik is te vinden resp. in Walter Prevenier, “De betekenis van Frans Grootjans in het politieke bestel”, in *Frans Grootjans aan het woord*, Gent, 1990, pp. 17-18; en in Walter Prevenier, “Herman Vanderpoorten in de Belgische politiek”, in *Herman Vanderpoorten*, ed. Willemsfonds - Liberaal Vlaams Verbond, 1987, pp. 19-20.
71. Dit is ook mijn eigen analyse (op de herdenking van 75 jaar LVV) toen ik in 1988 deze episode beoordeelde, niet in mijn logica van toen [1966], maar in die van de LVV-top van toen: Walter Prevenier, “75 jaar Liberale Emancipatie”, in *Volksbelang*, jg. 110, december 1988, p. 5.
72. Walter Prevenier, “De taalkundige splitsing (1968-1979)”, in Adriaan Verhulst en Hervé

- Hasquin, *op. cit.*, pp. 341-352. Zie ook de uitgave *De liberalen van 1846 tot 1996*, Brussel, 1996, pp. 189-203.
73. “De toespraak van minister Willy De Clercq”, in *Volksbelang*, 8 juni 1968, pp. 19-20.
 74. Zie mijn interpretatie in een bredere context: Walter Prevenier, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Liberalen*, Brussel - Gent, VLD - Liberaal Archief, 1997, pp. 7-8.
 75. Willy De Clercq, “Wij willen de cultuurautonomie”, in *Volksbelang*, 7 juli 1971, p. 8.
 76. Willy De Clercq, “Wij willen een werkelijke cultuurautonomie”, in *Volksbelang*, 26 oktober 1968, pp. 5-6, 8. Zie ook: Serge Govaert, “Du PLP-PVV au VLD, I, 1971-1991”, in *Courrier hebdomadaire CRISP*, nr. 1501-1502, 1995, pp. 7-8.
 77. Frans Grootjans, “Hoe het begon”, *op. cit.*, pp. 151-156.
 78. “Congres in vogelvlucht”, in *Volksbelang*, 17 mei 1972, p. 2.
 79. Over deze regering: Theo Luykx en Marc Platel, *op. cit.*, pp. 630-659.
 80. Hugo de Ridder, “Portret Willy De Clercq”, in *De Standaard*, 26 november 1984, p. 2.
 81. Willy De Clercq, “Petroleumcrisis en economie”, in *Volksbelang*, 21 december 1973, p. 5.
 82. Willy De Clercq startte nochtans met veel moed: “Wij moeten in de aanval gaan”, in *Volksbelang*, 15 mei 1974, p. 6.
 83. Over deze regering: Theo Luykx en Marc Platel, *op. cit.*, pp. 659-691.
 84. Zie, althans in geschifte, zijn heroïsche poging: Willy De Clercq, “Staatsuitgaven beperken”, in *Volksbelang*, 20 januari 1976, pp. 8-9.
 85. Hugo de Ridder, “Portret Willy De Clercq”, in *De Standaard*, 26 november 1984, p. 2.
 86. “Willy De Clercq: politicus van het jaar”, *PVV-Magazine*, februari 1977, p. 10.
 87. Guy Schrans, “Minister van Financiën Willy De Clercq en de hervorming van het bankstatuut in 1975”, in Leon De Meyer en Emile Flamant, *op. cit.*, pp. 219-237.
 88. Over de impact van Willy De Clercq in het IMF: J. Godeaux, “International Monetary Arrangements”, in M. Boudart, e.a. (eds.), *Modern Belgium*, Palo Alto, Calif., 1990, pp. 147-148; G. Janson, “L’homme de la Jamaïque”, in Leon De Meyer en Emile Flamant, *op. cit.*, pp. 171-178.
 89. J. de Larosière, “The IMF Interim Committee: Historical Perspective and Current Challenges”, in Leon De Meyer en Emile Flamant, *op. cit.*, pp. 107-118.
 90. “Meer belangstelling voor de derde wereld”, in *PVV-magazine*, oktober 1975, p. 11.
 91. Guy Verhofstadt, “De paradox van het antiglobalisme”, in *De Morgen*, 26 september 2001, p. 13; de rede had grote internationale weerklank, en verscheen onder de titel “The Paradox of Anti-globalism”, in *The Guardian*, September 28, 2001. Voor de speechen van gewezen president William Clinton en anderen, zie: <http://www.eu2001.be> (klik op ‘Globalisation Conference’).
 92. S. Govaert, *op. cit.*, pp. 15-16.
 93. Willy De Clercq, “De democratie in het slop”, in *Het Volksbelang*, december 1977, p. 4.
 94. Willy De Clercq had als partijvoorzitter een overtuigende en zeer uitvoerige “Economische Blauwdruk” geproduceerd in *PVV-Magazine*, mei 1978.
 95. Walter Prevenier, *op. cit.*, p. 13. Willy De Clercq heeft zich steeds fors afgezet tegen de beschuldiging dat zijn voorstel tot belastingsverlaging poujadistisch zou geweest zijn: Willy De Clercq, “Belasting verlagen, kan dat?”, in *De Standaard*, Vrije Tribune, 31 maart 1980, p. 2.
 96. Willy De Clercq, “En nu Europa ...”, in *PVV-Magazine*, januari 1979, p. 3.
 97. Willy De Clercq, “Voor een Europa met meer werk en minder lasten”, in *Het Volksbelang*,

- mei 1979, p. 5.
98. Over het Europees Parlement: Francis Jacobs, e.a., *The European Parliament*, London, 1995, 3e ed.; Karlheinz Reif, *Ten European Elections: Campaigns and Results of the 1979/81 first Direct Elections to the European Parliament*, Brookfield, Vt., 1985.
 99. Willy De Clercq, "Het Liberaal Appel", in *Het Volksbelang*, oktober 1979, p. 7.
 100. S. Govaert, *op. cit.*, pp. 17-19.
 101. S. Govaert, *op. cit.*, p. 21, lijkt te geloven dat Willy De Clercq op dat ogenblik de stroming Verhofstadt - Dewael meer genegen was dan de vroegere 'centrumidee' van Frans Grootjans en van Pragma. Ik denk dat deze accentverschuiving, indien reëel, meer een kwestie is van tijdsgebondenheid en woordkeuze, dan van fundamentele inhoud.
 102. Zie in deze bundel de bijdrage van premier Guy Verhofstadt. Deze is zijn privé-secretaris geweest vanaf 1977.
 103. Zie de teksten van dit congres in: *Manifest van Kortrijk. Handvest van het moderne liberalisme*, Kortrijk, 1979.
 104. Piet Van Brabant, "PVV neigt naar D'66", in *Het Laatste Nieuws*, 26 oktober 1979, p. 13. Willy De Clercq zegt zelf: "tussen de stellingen van VVD en D'66, met een lichte neiging in de zin van D'66."
 105. Deze 'modern liberals' van ontgoochelden in de Democratische partij, vooral te vinden aan het befaamde MIT (Massachusetts Institute of Technology) in Boston, zijn uitgegroeid tot een partij in 1971, met als programma een 'strong defense of individual civil liberties'. Zie hierover: Joseph M. Hazlett, *The Libertarian Party*, Jefferson, N.C., 1992; P. H. Bering, *Libertarianism. The economy of Freedom*, New York, Lang ed., 1995.
 106. Het voornaamste ideologisch werk van Friedrich von Hayek is *The Road to Serfdom*, London, Routledge, 1944 (nieuwe ed., Chicago, Univ. of Chicago Press, 1994); in vertaling *De weg naar moderne slavernij*, Brussel, 1980. Verder: *The Fortunes of Liberalism*, Chicago, Univ. of Chicago Press, 1992.
Over zijn stellingen: J. Gray, *Hayek on Liberty*, Oxford, 2nd. ed., Blackwell ed., 1986; S. Kresge en L. Wenar, *Hayek on Hayek. An Autobiographical Dialogue*, Chicago, Chicago Univ. Press, 1994; B. Bouckaert en A. Godart-van der Kroon (eds.), *Hayek Revisited*, Cheltenham, Elgar ed., 2000.
 107. Willy De Clercq, "Sociale zekerheid. Liberale klemtonen", in *De Standaard*, Vrije Tribune, 9 februari 1979, p. 2.
 108. Willy De Clercq, "Het einde van de geschiedenis is niet nabij", in *Het Volksbelang*, oktober 1991, p. 3. De these van Francis Fukuyama, toen regeringsambtenaar, was eerst verschenen in een tijdschrift voor buitenlandse politiek - *The National Interest*, Summer 1989, pp. 3-18 - en nadien in langere vorm neergelegd in een verzamelbundel: K. M. Jensen, ed., *Look at 'The End of History'*, Washington, D/C., US Institute of Peace, 1990. Tenslotte verscheen het als boek: Francis Fukuyama, *The End of History*, New York, Free Press, 1992.
Het is interessant te noteren dat Guy Verhofstadt aanvankelijk geneigd was met de these ('het einde van de ideologieën') mee te gaan, maar daarop terugkwam in een interview van 1994 (*De Morgen*, 6 augustus 1994). Het is eveneens interessant te noteren dat ook Fukuyama zelf, in een lezing met als titel 'Has History Restarted since September 11?', in The Grand Hyatt in Melbourne op 8 augustus 2002, zijn these gevoelig nuanceerde (de integrale tekst is te lezen op de volgende website: www.cis.org.au/Events/JBL/JBL02.htm).
 109. Voor een overzicht van dit indrukwekkend aantal en van de uiteenlopende thema's die

- werden behandeld, zie de bijdrage van Clair Ysebaert in deze bundel.
110. Over deze regering: Theo Luykx en Marc Platel, *op. cit.*, pp. 778-800.
 111. Herman De Croo typeert als volgt: “De Clercq heeft nooit storm gelopen voor de grote communautaire noch institutionele hertekening van het land”. Herman De Croo, “A man of all seasons, *op. cit.*, p. 64.
 112. Walter Prevenier, “Herman Vanderpoorten in de Belgische politiek”, *op. cit.*, pp. 32-33.
 113. Hij schreef hierover een merkwaardige analyse, die verscheen op 1 oktober 1981: Willy De Clercq, *De invloed van de Belgische economische toestand op het privé-bezit*, Brussel, PVV, 1981.
 114. Willy De Clercq, “De noodzaak van een liberaal herstelplan”, in *PVV-Magazine*, april 1981, pp. 2-14.
 115. S. Govaert, *op. cit.*, p. 22.
 116. Over deze episode: Theo Luykx en Marc Platel, *op. cit.*, pp. 831-832.
 117. Over deze regering: Theo Luykx en Marc Platel, *op. cit.*, pp. 830-889.
 118. Hugo de Ridder, “Portret Willy De Clercq”, in *De Standaard*, 26 november 1984, p. 2.
 119. E. Witte, J. Craeybeckx, A. Meynen, *Politieke geschiedenis van België*, Antwerpen, 1997, 6de ed. pp. 324-325. Over deze wetgeving zie ook het themanummer: “Het KB 15 Cooreman - De Clercq, een evaluatie”, in *Bank- en Financiewezenen*, 1985, nr. 1.
 120. *Het Laatste Nieuws*, 25 januari 1982, p. 4.
 121. Al bij al verliep de overgang toch eervol, doordat Frans Grootjans er, onverwacht, kon van overtuigd worden de ministerpost van Financiën over te nemen. S. Govaert, *op. cit.*, p. 27.
 122. “Europa: erop of eronder”, in *Vrij*, december 1984, p. 8.
 123. Hugo de Ridder, “Portret Willy De Clercq”, in *De Standaard*, 26 november 1984, p. 2. Willy De Clercq ontkent dat het vertrek uit de Belgische politiek ook maar enig verband houdt met geruchten over fraude bij KAA Gent, en dat het een ‘afscheid van zijn kiezers’ zou betekenen.
 124. Willy De Clercq en Leo Verhoef, *Europa. Terug naar de top. Een bezielende visie op heden en toekomst van Europa*, Brussel, 1989, p. 12.
 125. John Gaffney (ed.), *Political Parties and the European Union*, London - New York, Routledge ed., 1996; V. Hascal, *Le libéralisme international, son internationale et sa fédération européenne*, Bruxelles, 1982; E. J. Kirchner (ed.), *Liberal Parties in Western Europe*, Cambridge - New York, Cambridge Univ. Press, 1988; Lieven de Winter (ed.), *Liberalism and Liberal Parties in the European Union*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques e Socials, 2000 (resultaat van workshop uit 1994, maar bijgewerkt tot 2000).
 126. Simone Veil, e.a., *Beknopte kroniek van de Liberalen en Democraten in de Europese Gemeenschappen*, Brussel, 1988.
 127. Willy De Clercq en Leo Verhoef, *op. cit.*, pp. 52-58.
 128. Op 14 november 1988 moest Willy De Clercq zich als Europees Commissaris terdege inspannen om in Genève het ‘World Economic Forum’, een organisatie van managers, te overtuigen van de zin van het akkoord van Punta del Este. Willy De Clercq en Leo Verhoef, *op. cit.*, pp. 52-60.
 129. Willy De Clercq en Leo Verhoef, *op. cit.*, pp. 79-93.
 130. Willy De Clercq en Leo Verhoef, *op. cit.*, pp. 118-127.
 131. Willy De Clercq en Leo Verhoef, *op. cit.*, p. 180.
 132. Zie zijn terugblik op deze fase: Willy De Clercq, “Globalisering: een onstuitbaar fenomeen?”,

- in A. Riché (ed.), *Meer of minder Europa*, Brussel, 1996, pp. 37-49.
133. Een terugblik op de situatie in Oost-Europa: Willy De Clercq, "Europa, het schemert in het oosten", in Juul Hannes (ed.), *Liberalisme vandaag*, Brussel, 1992, pp. 27-36.
 134. *Vrij*, december 1990, p. 2.
 135. *Vrij*, juni 1991, p. 5.
 136. *Neohumanisme*, jg. 9, maart 1949
 137. Willy De Clercq, *Reflection on Information and Communication Policy of the E.C.*, Brussels, 1993.
 138. Met name in een hoofdartikel "Voorstel Europese PR-campagne schiet zijn doel voorbij", in *NRC Handelsblad*, 1 april 1993.
 139. Willy De Clercq, "Maastricht: een belangrijke stap op weg naar een Europees buitenlands beleid?", in *Volksbelang*, januari 1992, p. 6.
 140. Willy De Clercq, "Bananenoorlog en bananenschillen", in *Volksbelang*, maart 1993, p. 6.
 141. "Willy De Clercq kontra Delors", in *De Burgerkrant*, oktober 1993, p. 8.
 142. Willy De Clercq, "Een vrijere wereldhandel als instrument tegen de recessie", in *Volksbelang*, mei 1994, p. 7.
 143. Over dit proces: Serge Govaert, "Du PLP-PVV au VLD, II, 1992-1995", in *Courrier Hebdomadaire Crisp*, nr. 1503-1504, 1995, pp. 3-14.
 144. De andere leden van de 'Raad van Wijzen' waren Frans Grootjans, Albert Maertens, Lucienne Herman-Michielsens en Rik van Aerschot. Jos Bouveroux, *De partij van de burger. De verruiming van de Vlaamse liberalen*, Antwerpen, 1992, pp. 31-32.
 145. *Contact '68*, Driemaandelijks Tijdschrift, jg. 1, nr. 2, juni 1968, p. 1.
 146. E. Lentzen en P. Blaise, "La préparation des élections européennes de juin 1994", in *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, nr. 1436-1437, 1994.
Willy De Clercq heeft zich in een interview vrij cynisch uitgelaten over de gevolgde weg van consultatie der partijleden over de samenstelling van de lijst: *De Morgen*, 10 augustus 1994.
 147. Luc Neuckermans interpreteert dit als volgt: "De keuze van Annemie geeft Verhofstadt bovendien de mogelijkheid een ereschuld te vereffenen. De VLD-voorzitter duwde Neyts ooit nogal onelegant uit de voorzitterstoel. ... Om Neyts lijsttrekker te maken moest Willy De Clercq ervan overtuigd worden met de tweede plaats genoeg te nemen. Dat lukte." *De Standaard*, 7 juni 1994, p. 2.
 148. Serge Govaert, *op. cit.*, pp. 15-16.
 149. Zie hierover de bijdrage van de gewezen Gentse burgemeester Gilbert Temmerman in deze bundel.
 150. Willy De Clercq, "Het belang van een paarse coalitie", in *Volksbelang*, november 1995, p. 6.
 151. *De Burgerkrant*, september 1995, p. 17.
 152. *Volksbelang*, oktober 1994, p. 6.
 153. *Volksbelang*, november 1994, p. 4.
 154. *De Burgerkrant*, januari 1995, p. 2.
 155. *Volksbelang*, januari 1995, p. 6.
 156. *De Burgerkrant*, maart 1995, p. 5.
 157. *De Burgerkrant*, april 1995, p. 2.
 158. *De Burgerkrant*, december 1995, p. 29.
 159. *Volksbelang*, december 1995, p. 3.
 160. *De Burgerkrant*, januari 1996, p. 27.

161. *De Burgerkrant*, februari 1996, p. 27.
162. Willy De Clercq, “Globalisering: oorzaak van de werkloosheid?”, in *Volksbelang*, september 1996, p. 3; Willy De Clercq, “Globalisering: een onstuitbaar fenomeen?”, in A. Riché (ed.), *Meer of minder Europa?*, Brussel, 1996, pp.37-49.
163. Willy De Clercq, “Azië: de grote uitdaging voor het jaar 2000”, in Wim Duran, Yoeri Note en Luc Pareyn, *Feestpublicatie LSVS-Gent 1930-1995, Oud-Ledenbond LSVS-Gent 1945-1995*, Gent, 1996, pp. 227-236.
164. Willy De Clercq, “Waar is het elan van Europa?”, in *Volksbelang*, november 1996, p. 2.
165. *De Burgerkrant*, december 1996, p. 7.
166. *De Burgerkrant*, februari 1997, p. 24.
167. *De Burgerkrant*, juni 1997, p. 22.
168. *De Burgerkrant*, maart 1999, p. 18.
169. *De Burgerkrant*, september 1999, p. 14.
170. Willy De Clercq, “Nice betekent doorbraak voor Europese rechtsbescherming”, in *Juristenkrant*, 43, 13 februari 2002.
171. Dirk Dhertoge, “Europese uitbreiding. Eerst structuren hervormen”, in *Volksbelang*, juni 2000, p. 4; zie ook Dirk Dhertoge, “Kan Turkije lid worden van de Europese Unie?”, in *Volksbelang*, maart 2000, p. 6.
172. *De Burgerkrant*, juni 1998, p. 19.
173. Zie de toespraak *De verklaring van Laken*, op de website www.willydeclercq.be (toespraken).
174. Zie de toespraak van 18 februari 2002 *De huidige uitdagingen van de Europese Unie*, op de website www.willydeclercq.be (toespraken).
175. Zie de toespraak van 24 januari 2001 *De E.U. na Nice*, op de website www.willydeclercq.be (toespraken).
176. Zie *Tussenkomst betreffende de stand van de transatlantische betrekkingen* van 13 maart 2002, op de website www.willydeclercq.be (tussenkomsten).
177. Willy Vandendijck, *op. cit.*, p. 298.
178. “Indrukken uit Amerika”, in *Neohumanisme*, jg. 11, februari 1951, pp. 1-2.
179. Willy Vandendijck, *op. cit.*, p. 301. De auteur meent zelfs dat Willy De Clercq een segment van de Amerikaanse methode van politiek voeren naar België gebracht heeft.
180. Hugo Camps, “Willy De Clercq”, in *Contact*, 1973, nr. 3, p. 4.
181. Ik zou deze bijdrage niet hebben kunnen schrijven zonder de gewaardeerde hulp van Luc Pareyn, en ‘zijn’ mensen van het Liberaal Archief, die me gelukkig maakten met ontelbare referenties en publicaties van Willy De Clercq, die ze met zoveel deskundigheid koesteren in hun archief.